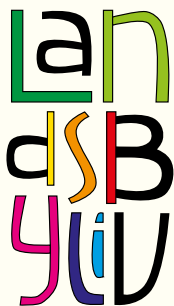

Mennesket

En fellesutgave for tre antroposofiske tidsskrift - høsten 2024

Bladet LandsByLiv utgis av Sosialpedagogisk Forbund (www.sosialpedagogikk.no). Tidsskriftet er et forum for mennesker som lever, arbeider og er engasjert i sosialterapeutisk arbeid i Norge.

Sosialpedagogisk Forbund består av selvstendige virksomheter som arbeider med mennesker med spesielle behov, både barn, ungdommer og voksne.

Det antroposofiske menneskesynet, slik det er utformet av Rudolf Steiner, ligger til grunn for arbeidet i de i alt 16 antroposofiske virksomheter (skole-, bolig-, og arbeidstilbud) med over 300 elever/beboere. Studiet i sosialpedagogikk ved Steinerhøyskolen gir en bachelorgrad i sosialfaglig arbeid basert på steinerpedagogiske metoder. Redaktør: Sissel Jenseth, m 975 63 875, post@landsbyliv.no, Oscars gate 10, 0352 Oslo.

Antroposofi I NORGE

Antroposofi i Norge er medlemsblad for Antroposofisk selskap i Norge (www.antroposofi.no).

Målet er å speile det praktiske arbeidet med antroposofien i Norge og internasjonalt, samt være et organ for fordypning og drøfting av antroposofiens ideer. Bladet inneholder også synspunkter fra medlemmer, tidsaktuelle tema både innen samfunn og kulturliv og artikler om selskapets historie.

Redaktør: Elizabeth Wirsching, m 476 23 744, asn@antroposofi.no.

Redaksjonens adresse: Oscars gate 10, 0352 Oslo.

LIBRA

Tidsskrift for antroposofi

Tidsskriftet Libra er et kulturtidsskrift som vil gi et bidrag til dagens kultur og livssynsdebatt med utgangspunkt i antroposofien. Tidsskriftet tar opp aktuelle temaer innenfor vitenskap, kunst, religion og samfunns- liv. Ved siden av artikler med tidsaktuelt eller mer kulturhistorisk innhold, bringer Libra intervjuer, dikt, naturbetraktninger og bokanmeldelser.

Les artikler fra Libra her: www.libra.antropos.no
Tidsskriftet kan kjøpes i Antropos bokhandel, Josefines gate 12, 0351 Oslo, og i enkelte Narvesenutsalgs- butikker.
Libras postadresse: Postboks 7067, Majorstuen, 0306 Oslo, tlf 22 46 03 74, e-post: libra@antropos.no.

dialogos

medie- og ressurscenter

Foreningen Dialogos (www.dialogos.no) utgjør et nettverk av antroposofisk inspirerte virksomheter med en sosial praksis, organisasjoner og enkeltstående medlemmer. Dialogos har som formål å bidra til en sunnere samfunnsutvikling basert på et spirituelt-humanistisk menneskesyn inspirert av ideene til Rudol Steiner om sosial tregrening. Dialogos søker å bidra gjennom informasjon, være en arena for felles initiativer, styrke samarbeidet mellom de ulike virksomhetene og skape dialog med offentligheten. Dialogos medie- og ressurscenter, Oscars gt. 10, 0352 Oslo tlf: +47 975 63 875, e-post: post@dialogos.no www.dialogos.no, [facebook.com/dialogos.no](https://www.facebook.com/dialogos.no)

LEDER - Hvor finnes de unge menneskene i bevegelsen?

Dette spørsmålet dukket ofte opp: «Hvor er de unge?» «Vi ser bare eldre med grått hår!» Da er det befriende å snakke med fotograf og regissør Ragnhild Nøst Bergem, 1990-årgang, som sammen med Ola, født 1991, har brakt Camphill-impulsen og Vidaråsen ut i det ganske land på kino og gjennom NRK, men også til filmfestivaler i Danmark og Italia. Og på Steinerhøyskolen har Josefin Winther, født 1986, tatt et pionergrep for å muliggjøre høyere utdanning for alle. Ikke for å integrere, men for at vi er gjensidig avhengig av hverandre.

Eventyret kan bistå mennesket i dets utvikling. Tidligere inngikk eventyrene som del av en innvielse. Liv Skappel Gran viser hvordan vi fortsatt kan ta del i denne unike kristne skatten. Skuespillene *Brand* og *Peer Grynt* av Henrik Ibsen kan sees som ulike stadier i ens egen selvforståelse. I denne utgaven drøfter Brit Østerud *Brand* og Gunnar Ihlen *Peer Gynt*.

Rudolf Steiner kalte Henrik Ibsen en revolusjonær ånd: «Alt som den moderne kultur bærer i seg av omveltningstendenser har han tatt opp i sin personlighet. Han er en rik og allsidig natur. Hans verker viser derfor store forskjeller i stil og i de virkemidler som han bruker for å fremstille sin verdensanskuelse.» Selv ga Rudolf Steiner medlemmene i det nyetablerte antroposofiske selskapet *Grunnstensmeditasjonen* for hundre år siden: «Guddommelig lys, Kristus-sol, varm våre hjerter; opplys våre hoder; at det må vorde godt som vi fra hjertet grunnlegger, som vi fra hodet målrettet vil føre.»

Elizabeth Wirsching (Antroposofi i Norge), Gunnar Ihlen (Libra), Arne Øgaard (Dialogos)
Rigmor Skålholt (LandsByLiv), Sissel Jenseth, redaktør Mennesket (Dialogos)

«Mennesket» utgis av Dialogos medie- og ressurscenter i et nært samarbeid med Antroposofisk selskap i Norge, Sosialpedagogisk Forbund og tidsskriftet *Libra*. Denne felles utgaven kommer i stedet for de ordinære utgivelsene i høst. «Mennesket» har mottatt støtte av Rudolf Steinerstiftelsen.

Redaktør: Sissel Jenseth, Dialogos medie- og ressurscenter

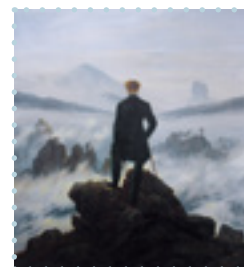
Opplag: 3000

Layout: Kaja Jenseth

Trykk: Aksell

Postadresse: Oscars gate 10, 0352 Oslo

ISSN 2535-7808

Caspar David Friedrich:
Vandrer over tåkehavet,
1817, Hamburger Kunsthalle

INNHold

- 5 Samtale med Ragnhild Nøst Bergem, *Rigmor Skålholt, Sissel Jenseth*
- 10 Selvbestemmelse, ansvar og mestring i Camphill, *Malle Vogelsang*
- 13 Bjørn Erik Thon: - Selvbestemmelse er en rettighet, *Bernt Ellingsen*
- 16 Dannelse og modning i et menneskeliv for alle, *Josefin Winther*
- 21 Bare et eventyr? *Liv Skappel Gran*
- 24 «Å male himmelen er som en gudstjeneste», *Berit Frøseth*
- 28 Henrik Ibsens Brand, *Brit Østerud*
- 32 Ibsens «Peer Gynt» som et innvielsesdrama, *Gunnar Ihlen*
- 38 Litterære strømninger i Norge og om Henrik Ibsen, *Rudolf Steiner*
- 40 Grunnstemsmeditasjonen og Julestevnet 1923/24, *Elizabeth Wirsching*
- 44 Vitenskapen om de skjulte realitetene, *Arne Øgaard*
- 46 Fremtidens forskning - beriket av åndsvitenskap, *Arne Øgaard*
- 50 Bokomtale: Antroposofien i metamorfosens lys, *Arne Øgaard*
- 52 Språkforming på Vallersund Gård, *Dag Blakkisrud*
- 56 Å tale - og å lytte. Bakgrunnen for kirofonetikk, *Reinhart Gatzsche*
- 60 Voks hjelper biene til å vokse, *Eric Brinkhof*
- 63 Hans Nielsen Hauge og Norges oppgave, *Sissel Jenseth*
- 66 Ridderne av det runde bord - den antroposofiske impuls, *Kristine Høiland*

Samtale med Ragnhild Nøst Bergem

GULLRUTEN-VINNER DOKUMENTARFILMEN OM OLA

AV RIGMOR SKÅLHOLT OG SISSEL JENSETH

I slutten av april hadde vi gleden av å møte fotograf og regissør til dokumentarfilmen «Ola - en helt vanlig uvanlig fyr». Både Ola Henningsen og filmen har det siste halvannet året fått mye omtale og ros, og vi ønsket å formidle en dypfølt takk til Ragnhild Nøst Bergem som har arbeidet med filmen i over ni år. Vi startet med å gi henne et dikt av Rainer Kunze.

Silberdistel

Sich zurückhalten an der Erde.
Keinen Schatten werfen auf Andere.
Im Schatten der Anderen leuchten.

Sølvdistel

Å holde seg tilbake på jorden.
Kast ikke skygge over den andre.
Lys i skyggen av den andre.

Sølvdistelen vokser på karrig jord. Rett over jordoverflaten skinner den beskjedent som en stjernesol. Slik opplever vi at Ragnhild lyser, mens hun tilbaketrukket synliggjør Ola på lerretet. Hun lokker fram det ekte, det allment menneskelige, det vi alle strever med: Ønsket om å bety noe for andre. Å være selvstendig. Ha givende vennskap. Men også å kunne være sårbar når man mislykkes, og ta fatt igjen. Og smerten når noen som står en nær, sier farvel.

Ragnhild og Rigmor Skålholt i Oscars gt. 10. Foto: SJ

GULLRUTEN

I begynnelsen av mai mottok Ola-filmen Gullruten som beste dokumentar i Bergen. Heller ikke da kaster Ragnhild skygge mens hun står på scenen i Grieghallen sammen med Ola: – Wow! Tusen, tusen takk! Nå er jeg skikkelig glad. Takk til alle på Vidaråsen der du bor. Og til deg Ola, stjernen! Dette er en film om ditt liv. Du tør å ta sjanser, du er en stor inspirasjon, og du har kloke tanker om livet.

Og foran en fullsatt sal og TV-publikum svarer Ola: – Takk for at du lot meg få sjansen!

NORDSTRAND STEINERSKOLE

Så hvem er hun, mon tro, denne Ragnhild? Hun ble født i 1990 og vokste opp på Nordstrand hos foreldre som begge er arkitekter. Der gikk hun i Skovheim barnehage. I den perioden ble det arbeidet intenst for å etablere Steinerskolen på Nordstrand, som startet opp i 1997. Det var det året Ragnhild skulle begynne på skolen, og hun fikk starte der sammen med flere av vennene fra barnehagen. Også hennes yngre brødre gikk på Steinerskolen, så det ble mange dugnadstimer på foreldrene i denne pionertiden. Ragnhild husker skolen med stor glede. Hvordan hun i maletimene kunne fordype seg helt i fargen blå, og eurytmi hadde hun med Marjorie (T Nordås) i alle år. I det hele tatt trivdes hun godt på skolen.

Klassen til Ragnhild hadde landbrukspraksis på

Sletner biodynamiske gård på Slitu i Østfold, så hun ble tidlig klar over at det fantes andre virksomheter innen Steiner-miljøet, men Camphill-landsbyene kjente hun ikke til den gangen. De oppdaget hun først da hun studerte dokumentarfilmregi på Lillehammer og fikk i oppgave å lage et miljøportrett. Da googlet hun seg fram til landsbyene og sendte forespørsler til flere Camphill-steder med spørsmål om å få komme og lage en studentfilm.

MUSIKK OG FOTO

Men før vi kommer så langt, gikk Ragnhild på Musikkfolkehøgskolen Viken på Gjøvik. For det var musikk hun ville drive med. Samtidig var hun opptatt av foto. I oppveksten elsket hun farens fotointeresse, og da hun fikk et skikkelig kamera i gave, ble hun bitt av basillen, så valget falt på Oslo Fotokunsthøgskole der hun utdannet seg som fotograf. Så dukket behovet for dokumentasjon opp, for Ragnhild *ville* noe med bildene sine. Hun søkte seg til Høgskolen i Innlandet og linjen for dokumentarfilmregi. Der opplevde hun større press og mer ansvar, for i filmens verden jobber man vanligvis ikke alene. Som regissør skulle hun stå for idé, research og manus og være ansvarlig for prosessen, mens andre filmet og passet lyden. Etter det klippes filmen, og det foregår et langt etterarbeid. Ja, i det hele tatt en tålmodighetsprøve.

HENRIK STEFFENS HUS

Det var høsten 2014 at Ragnhild sendte henvendelsen om å få gjøre et miljøportrett, hvor hun spurte om å få lage en observerende film, være «flue på veggen» og fange hverdagen sånn som den er. Året før hadde hun som student laget et personportrett om familien Pål som hadde den dødelige nervesykdommen ALS, og i søknaden skrev hun at intensjonen hennes var å belyse grupper i samfunnet som man ellers ikke hører så mye om.

På Vidaråsen hadde de nettopp vært gjennom en

Ragnhild Nøst Bergem og Ola Henningsen med Gullruten-trofeet i Bergen 5. mai 2024. Under Gullruten-arrangementet fikk Ola også æren av å dele ut en pris sammen med tidligere Tottenham-keeper Erik Thorstvedt. Foto: PRIVAT

intern prosess; om de var villige til å tillate filming i landsbyen? Og det var de, så Ragnhild fikk et ja på sin henvendelse. Kort tid etter ankom hun og to medstudenter. Ragnhild var ansvarlig for manus og regi, og de andre for lyd og bilde. På Vidaråsen ble de innkvartert i hvert sitt beboerhus de tre ukene som opptakene varte. Dermed fikk de oppleve livet i landsbyen på nært hold. Ragnhild bodde i Henrik Steffens hus og ble kjent med Ola, som var ett år yngre enn henne. Han var kommet til Vidaråsen et par år tidligere, og de to fikk umiddelbart en god kontakt.

KORTFILMEN «SAMMEN»

Resultatet av opptakene ble kortfilmen «Sammen». I *LandsByLiv* 36 våren 2015 skrev Will Browne om prosjektet: «Ragnhild valgte Vidaråsen fordi hun ønsket å gi et innblikk i et miljø hvor mennesker med spesielle behov bor og jobber sammen i en egen landsby. Gjennom å følge noen få mennesker tett på, søkte hun å fange opp hvilke kvaliteter som ligger til grunn i denne unike tilværelsen. Hun valgte fire beboere som hovedpersoner i filmen; Mathias, Ola, Trine og Marius. De ble filmet i løpet av tre uker i arbeid, i diverse sammenkomster og aktiviteter, og til og med i sengen. Medarbeidere er knapt å se i filmen, og landsbyen blir fremstilt gjennom ordene og handlinger til de fire hovedpersonene, hvor landskapet, andre beboere, hus og dyr danner bakteppet. En viktig del av filmprosjektet for studentene var å lære hvordan man lager opptak i forskjellige situasjoner hvor de fleste menneskene fort blir forstyrret og sjenerte når TV-kamera og mikrofonen er framme. Det krevde mye innlevelse, tålmodighet og forståelse. Runa Evensen fikk oppgaven å tilrettelegge for at dette kunne skje.»

Filmen «Sammen» hadde premiere 8. januar 2015 i Kristofferhallen på Vidaråsen med pårørende til beboere og mange gjester til stede. Den ble også vist på dokumentarfilmfestivalen i Volda samme år.

HJERTEPROSJEKTET

Da Ragnhild var ferdig med sin bachelor på Lillehammer, kjente hun på ønsket om å komme tilbake til Vidaråsen. Hun var særlig interessert i de ulike arbeidsprosessene i verkstedene og det sosiale mellom

menneskene i landsbyen. Samtidig hadde hun ingen klar formening om hva slags «format» filmingen kunne bli til; tv-serie, kortfilm eller noe annet? Denne gangen arbeidet hun alene med kameraet. – Å være alene gir større nærhet til dem jeg portretterer. De blir mindre forstyrret, og jeg kan lettere gjøre forandringer og tilpasse meg underveis, forteller Ragnhild. Samtidig måtte hun stole mer på egen vurderingsevne.

Selvom flere viste interesse for Ragnhilds landsby-filming, som hun presenterte for ulike TV-kanaler, fikk hun ikke noe «ja» – og tiden gikk. Men hun ga ikke opp og dro ned til Vidaråsen og filmet når anledningen bød seg. – Heldigvis fikk jeg oppmuntring og støtte fra Runa og Will, sier Ragnhild. De har betydd mye for at filmen, som hun kaller sitt hjerte-prosjekt, ble en realitet. På Vidaråsen opplevde hun å finne noe ekte. Kvaliteter som hun ville formidle videre. – Jeg satt med «gull», men det forsto ikke de som jeg henvendte meg til og som skulle avgjøre om dette kunne presenteres for et større publikum, sier Ragnhild. – Eller de hadde ikke tid nok til å sette seg inn i prosjektet.

«VÆR HER»

I denne vanskelige tiden dukket et annet prosjekt opp. Det siste studieåret hadde Ragnhild laget en kortfilm om yngre mennesker med demens, og nå fikk hun forespørsel fra en lærer ved høyskolen om å lage en film om demens. Ragnhild tok takknemlig imot utfordringen, og hun fant fram til tre aktuelle personer som hun kunne følge: Jan, Mimi og Sigvald – og deres nærmeste. Filmen hadde kinopremiere i 2021, og i omtalen står det: «Demenssykdommen

Plakat til filmen «Vær her».

krever mye. Ord, minner og gjenstander forsvinner. Men omsorg, samvær og musikk hjelper.»

«Vær her» fikk mye positiv omtale, og Ragnhild mottok Gullruten for Beste regi enkamera dokumentar. I 2022 ble filmen vist på NRK, og den er fortsatt tilgjengelig fram til januar 2025. Se tv.nrk.no/program/KOID75000118.

‘GAME CHANGER’

Demensfilmen skulle bli en ‘game changer’ for Ragnhilds Vidaråsen-prosjekt av to ulike årsaker. Flere fikk nå øynene opp for hennes filmkunst, noe som åpnet dører. Det andre var Vibeke Skistad i Euforia Film, som var distributør for «Vær her». Hennes utstrakte kontakt med mediene sørget for at filmen fikk stor oppmerksomhet, og hun tok også initiativ til mange spesialvisninger sammen med Ragnhild.

Da Vibeke fikk innblikk i det som skulle bli Ola-filmen, ville hun også være distributør for den. Sammen med produsent Eirin O. Høgetveit fikk hun en avtale med NRK, og i 2022 ga Norsk Filminstitutt Ola-filmen et vesentlig tilskudd.

FORELDRENE INVOLVERES

Alt dette førte også til endringer i Vidaråsen-prosjektet. Ragnhild valgte nå å konsentrere seg om en av beboerne, Ola, og følge hans utvikling. Sammen med

filmklipper, produsent og andre i teamet, arbeidet Ragnhild med materialet utfra den nye vinklingen. Ola og foreldrene hans ble invitert til studioet for visning. – Det var veldig nervepirrende, husker Ragnhild. Hvordan ville de oppleve filmen med et så stort fokus på Ola? Ville de føle at han ble utlevert? For i filmen forteller Ola ting han aldri før har sagt til noen. Men foreldrene kjente hjertevarmen som var mellom Ragnhild og Ola, og de forsto at det som kommer fram på lerretet er noe rent menneskelig, noe alle kan kjenne seg igjen i. Ragnhild fikk ja til å fortsette arbeidet. Det var ingenting de ønsket å fjerne fra filmen.

Da «Ola - en helt vanlig uvanlig fyr» skulle vises første gang for publikum på filmfestivalen i Tromsø i januar 2023, var både Olas og Ragnhilds foreldre til stede. Alle var like nervøse. Under visningen satt Ola sammen med moren, broren og Ragnhild helt foran. Etterpå mottok de stående applaus. Da rant tårene. – Det var veldig, veldig rørende! sier Ragnhild.

Distributør Vibeke Skistad bidro til at Ola-filmen ble omtalt i nesten alle medier. – Uten henne hadde det ikke blitt noe innslag i Dagsrevyen eller A-magasinet, mener Ragnhild, og sammen sørget de for mange spesialvisninger på kinoer og kulturhus rundt om i landet. Flere i samarbeid med lokale foreninger. Ola og representanter fra Vidaråsen deltok også på mange av disse.

– Samarbeidet med Vibeke har vært veldig morsomt og givende, sier Ragnhild.

SPESIELLE SCENER

Til slutt spør vi om noen av scenene i filmen. Først må vi nevne den fornøyelige vaskescenen, som både viser Olas evne til å snakke engelsk og vennskapet mellom ham og Lasse. Ragnhild forteller at hun hadde planer om å følge dette vennskapet under filmingen, men Lasse måtte reise hjem til Danmark tidligere enn Ragnhild var klar over. Men hun sørget for å få med seg avskjeden og samtalen der Lasse tar inn over seg smerten som Ola opplever.

En annen viktig scene er 70-årsfeiringen til

Vibeke Skistad har vært en viktig støttespiller. Hun står til høyre i bildet tatt under Gullruten i Bergen.

Ny gjenforening under filmfestivalen CPH:DOX i København i mars 2024. Foto: PRIVAT

Elisabeth Lobsiger der Ola vil gi et pianostykke i gave, men han får det ikke til, før han prøver på nytt, denne gangen med hjelp. – Denne scenen brukte vi for å selge inn filmen, forteller Ragnhild, og den ble vist i sin helhet på SOR-konferansen våren 2022. Da filmen senere ble testet på elever fra ungdomsskolen og videregående, reagerte flere nettopp på dette: «At han ikke gir opp!» Filmene er nå kjøpt inn til Den kulturelle skolesekken.

En annen viktig hendelse er når Ola forteller Ragnhild at han skal være konferansier på et seminar om ytringsfrihet i Oslo. Det er under Steineruka høsten 2019, og Ragnhild henger seg på og filmer både Olas forberedelser hjemme i Steffens hus, nervene som han har på forhånd og bidraget i Litteraturhuset: – Ytringsfrihet er å finne en måte å ytre meg selv som den jeg er – med mine mange sider, resonerer Ola. – Jeg sa det som Ola, og da må jeg tåle at det er sånn.

VENNSKAP OG BRØDRE

Vennskapet med Lasse er et viktig dreiepunkt i filmen. Det synliggjør også at medarbeidere på Camp-hill-stedene kommer og reiser igjen, noe som kan

gjøre det vanskelig å knytte nære forbindelser. At Lasse reiser, gir også en mulighet til å bli mer selvstendig. Tanken på å besøke Lasse i Danmark, vokser sakte fram i Ola. Men verken han eller foreldrene er trygge på at han kan dra dit på egenhånd. Da sier Ragnhild at hun vil bli med, og sammen reiser de med Danskebåten. Turen blir et første skritt på å virkeliggjøre et ønske om et mer selvstendig liv. I filmen uttrykker Ragnhild: – Å være selvstendig handler kanskje om å ha en trygg base, som man kan forlate og komme tilbake til igjen. Noe Ola må bejæe.

I København opplever Ola at det som er sant – vennskapet – forblir sant. Idet de treffer hverandre, er 'alt' som før – kontakten og forbindelsen. – Du er som en bror for meg, sier Ola i filmen. Lasse har ingen bror, så han vil gjerne være Olas bror.

Da filmen i mars 2024 ble vist under filmfestivalen CPH:DOX i København, med tittelen «Being Ola», kunne en ny gjenforening mellom «brødrene» skje. For et farvel betyr nødvendigvis ikke et varig farvel!

Rigmor Skålholt og Sissel Jenseth er med i redaksjonen i LandsByLiv.

Selvbestemmelse, ansvar og mestring i Camphill

AV MALLE VOGELSANG

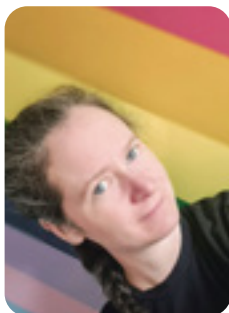
I Camphill-landsbyene i Norge er selvbestemmelse, ansvar for seg selv og mestring hjørnesteiner i arbeidet med å skape et miljø der enkeltpersoner kan utvikle seg og blomstre.

Camphill Norge har flere rutiner og oppfølginger som støtter selvbestemmelse for beboerne. Det første er valget om å ville bo i en landsby. For å sikre at de nye beboerne får best mulig forståelse av landsbylivet og det livet de ønsker seg, er et prøvebesøk på minst tre uker obligatorisk, før en eventuell beslutning om innflytting. I landsbyen er det oppfølging i form av jevnlig husmøter, trivselsavtaler i huset, samt regelmessig evaluering av bo- og arbeidssituasjonen – både med samtale med den enkelte beboer og i verkstedsgruppen.

MEDBESTEMMELSE

– Selvbestemmelse betyr ikke at en bare kan velge ting en selv har lyst på. Iblant må man påta seg arbeidsoppgaver som ikke er de mest spennende eller særlig attraktive, slik at fellesskapet går rundt – noe vi alle må gjøre iblant når vi velger fellesskapslivet, sier Malle Vogelsang, som er koordinator ved Camphill Vallersund Gård. Hun mener det å bo sammen betyr at selvbestemmelse ofte også blir til medbestemmelse.

– Vi deler hus og arbeid, drar på ferier og lever våre liv sammen. Da må mye avtales, og vi må sammen

Frokost Hogganvik. Foto: Bernt Ellingsen

finne løsninger som alle kan være med på. I husene skjer dette ofte rundt frokost- eller middagsbordet, i de ukentlige husmøtene og i enkeltsamtaler. I landsbyen er det landsbymøter og andre sosiale samlinger der særlig beboerne gis stemme, forteller hun. Det er også egne grupper for unge, en gentlemansforening for menn og en kvinnegruppe.

– Selvbestemmelse er ikke bare et mål, det er en kontinuerlig prosess som krever konstant innsats, lydhørhet og åpenhet, sier Malle Vogelsang.

BEBOERRÅD

I Camphill Solborg har beboerne gått et skritt lengre og etablert sitt eget beboerråd. Det er et sted hvor beboere møtes sammen med en medarbeider, og der medarbeiderens oppgave er å lytte og veilede, men ikke selv påvirke rådene som beboerne kommer med. Beboerrådet på Solborg består av ti medlemmer, der

vanligvis seks-åtte beboere møtes hver annen uke. Her tas det opp alt fra planer for ferie, det å bestemme selv over egen kropp og rommet sitt, til det at beboere vil være mer delaktig i ansettelsesprosesser for de som skal støtte dem. Rådet er også et forum for idémyldring fra beboerne for aktiviteter de ønsker å delta på eller i – dette kan være sosiale arrangementer, kurs eller kulturaktiviteter. Noen av temaene bringes videre til landsbymøtet, mens andre viktige saker følges opp gjennom å invitere de ansvarlige lederne til beboerrådet for videre diskusjon. Målet er å sikre et miljø der alle kan føle seg hørt og respektert.

– Medarbeidere har jo møter uten beboere, så vi ville også ha møter uten medarbeidere, forklarer Tellef Berven. Han er beboer i Bjørneboe hus på Solborg og er en av initiativtakerne til beboerrådet. Han mener det å selv kunne bestemme, egentlig er ganske lett.

Beboerrådet på Camphill Solborg er et nytt initiativ, og erfaringene derfra vil bli fulgt opp av de andre Camphill-landsbyene.

ANDREAS BRØNDBO FUGLÅR, Jøssåsen (38)

Er altnuligmann, har bodd 6 måneder på Jøssåsen.

– Jeg snakket med min onkel på Vidaråsen om å bo i Camphill. Da jeg kom hjem, tenkte jeg litt over det og så ringte jeg ham tilbake og sa at dette høres ikke så dumt ut og at det var artig å prøve noe nytt. Jeg klippet plen og var ansatt i en vekstbedrift i Snåsa.

Da jeg hadde bestemt meg, så sa jeg fra til mine foreldre, og vi fikk snakket om det sammen. Min verge var litt skeptisk til det nye.

Det var hun som sendte søknaden gjennom kommunen.

– Jeg føler at her kan jeg si fra om ting. Jeg og Nina og Liena snakker mye sammen. Jeg sa at jeg ville være mer med på utflukter og det har det blitt. Vi hadde et lite møte i fjor og fylte ut et ark om trivsel. Jeg nevnte det der. På en plass som her kan man si ifra, jeg prøver i hvert fall. Hos noen er det enklere enn hos andre; de har liksom en mur rundt seg.

CECILIE MOXNESS, Vallersund Gård. Har bodd til sammen 18 år i Camphill-landsbyer, først på Rotvoll, så Hogganvik og nå på Vallersund Gård.

– Jeg ville prøve noe nytt. Jeg har bodd i Hogganvik i 5 år. Jeg skrev et brev til leder-gruppen der. Jeg sa at jeg vil flytte og prøve noe nytt. At jeg vil flytte til Trøndelag, nærmere familien. Mormor er syk, hun hører ikke så bra lenger. Det er langt å fly til Trøndelag. Nå kan jeg ta båten dit. Det er raskere.

Jeg var på besøk på Rotvoll. Også Vallersund. Ikke Jøssåsen, det er for mye skog. Jeg liker sjøen. Jeg har valgt Vallersund fordi det er mange verksteder her. Jeg er på bakeriet, det var ikke mye bakeri på Hogganvik. Jeg er i verkstedsbygget. Jeg trives.

Og så kan jeg gå på kor her i bygda, det liker jeg også. Jeg har bodd i kommunal bolig før. Jeg likte det ikke, jeg liker fellesskap; spise sammen, morgensamling, arbeide sammen. Jeg skrev brev til ledelsen på Vallersund. Jeg skrev: «Jeg trives veldig godt på Vallersund, og jeg slapper helt av på Vallersund. Jeg vil flytte til Vallersund.»

ASLAUG, Rotvoll (26)

Vever, dagplass på Rotvoll i 9 år.

Aslaug kom i løpet av videregående skole til Camphill Rotvoll. Hun husker ikke mer nøyaktig når det var: – Da må man nok spørre Bente, hun vet sånt mye bedre, men jeg husker at jeg vevde et skjerf til en lærer denne gangen.

Aslaug fikk interesse for veving da hun så en person som vevde på et museum. Hun lurte på om

Gårdsgruppe på Vallersund gård. Foto: Vallesund

det fantes et veveri i Trondheim hvor hun kunne lære å veve. Slik fant hun Vevstua på Rotvoll, og hun bestemte seg for å jobbe på Camphill Rotvoll.

– Det var håndverket og nysgjerrighet som sørget for at jeg bestemte meg for å komme hit. Aslaugs målrettede tanker gjorde at hun også bestemte at hun ikke ville være på de andre verkstedene på Rotvoll. Hva hun vever, kan hun ikke alltid bestemme selv.

– Jeg kan komme med forslag til hva jeg har lyst til å veve, men det er nok oftest bestillinger fra kundene som vi må forholde oss til. Det som er populært, er populært – da hjelper kundene meg med å bestemme meg for noe.

PER HENNINGSEN, pårørende

De siste fire årene har han arbeidet som frivillig flere dager i uken på Vidaråsen. Før drev han med shipping både til sjøs og på land, men da han ble pensjonert, ønsket han å kunne bidra i landsbyen og har hjulpet til både i snekkerverkstedet og i bakeriet.

– Det er veldig hyggelig å

jobbe sammen med landsbyboerne. De er voksne med voksne behov som av og til skjuler seg bak en maske. Jeg har fått en god og nær relasjon til flere beboere, og når det kommer folk fra kommunene for å evaluere dem, lurer jeg noen ganger på om de har nok kunnskap for å se hvem det enkelte menneske egentlig er. Jeg har opplevd det brutale å måtte se en beboer bli flyttet tilbake til hjemkommunen uten at vedkommende ble spurt om hen virkelig ville flytte, eller forsto hva det kunne innebære. Er det kommunen som skal spare noen penger eller dekke et hull i budsjettet? Da spør jeg hvor er FN-konvensjonen i et slikt tilfelle? Jeg skulle ønske at vi kunne få myndigheter i tale som kan ta opp slike saker.

Fra sitt ståsted som pårørende viser Per til hvor viktig det er at landsbyboerne opplever trygghet i hverdagen. Han har erfart at for mye selvbestemmelse kan i noen tilfeller skape utrygghet. – Mange trenger hjelp til å ta initiativ for å komme i gang med aktiviteter. Noen vil bare bli sittende på sofaen hvis de blir overlatt til å bestemme alt selv. Det kan bli et hinder for å komme i gang med noe.

Teksten er hentet fra ÅRSMELDING 2023, Camphill Landsbystiftelse i Norge, www.camphill.no

- Selvbestemmelse er en rettighet i alle menneskers liv!

AV BERNT ELLINGSEN

– Hjelp til funksjonshemmede må være hjelp til å ta egne beslutninger, og ikke hjelp som tar beslutninger for dem, sier likestillings- og diskrimineringsombud Bjørn Erik Thon.

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) har det siste året satt søkelys på de funksjonshemmedes rettigheter i Norge. Den 27. november i fjor besøkte Bjørn Erik Thon og teamet hans Vidaråsen landsby for å presentere en første rapport om hvordan rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne kan styrkes.

FÅR VÆRE SEG SELV

Møtet på Vidaråsen inkluderte både omvisning og en panelsamtale i Kristofferhallen.

– Det var både flott, lærerikt og inspirerende å være der. Vidaråsen er jo et sted som er litt annerledes enn de fleste andre steder i samfunnet vårt, sier ombud Bjørn Erik Thon. Han lot seg blant annet imponere av måten landsbyen er organisert, og det at folk får bruke evnene sine.

– Her må jeg ta i bruk et litt slitt floskelbegrep; at her får alle være seg selv! Det er jo akkurat det de som bor her, får!

RETTIGHETER OG VERDIER

Utgangspunktet for rapporten fra LDO er FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD – Convention on the Rights of Persons with Disabilities). FN-konvensjonen slår fast at frihet, makt og likeverd er verdier som skal være

tilgjengelige for alle, uansett funksjonsevne. Den understreker også at det er statens oppgave å sørge for at det skjer, og at funksjonshemmede skal sikres like muligheter gjennom rettigheter, ikke gjennom omsorg og veldedighet.

GANSKE DÅRLIG

Likestillings- og diskrimineringsombud Bjørn Erik Thon beskriver statusen for rettighetene til de funksjonshemmede i Norge som jevnt over ganske dårlig:

Paneldebatt om selvbestemmelse. Fra venstre: Ingvild Sund (seniorrådgiver LDO), Runa Evensen (Vidaråsen), Truls Vasvik (stortingsrepresentant Ap), Arild Hermsstad (stortingsrepresentant og partileder MDG), Bjørn Ole Gleditsch (ordfører i Sandefjord), Ola Henningsen (Vidaråsen) og Likestillings- og diskrimineringsombud Bjørn Erik Thon. Alle foto: Bernt Ellingsen

Johanna Vilde Hallanger i samtale med Bjørn Erik Thon.

– Det er store utfordringer, både når det gjelder arbeidsmarked, boligtilbud og universell utforming for de som er bevegelsehemmet, så det er en ganske dårlig situasjon. Det har vært mange utredninger, og mange av disse har dessverre bare havnet «i skuffen», sier Thon.

VIL ENDRE LOVVERKET

Han håper at et økt fokus på FN-rettingene kan være et slags momentum, slik at det blir mer fart i debatten.

– Dette er jo juridiske spørsmål. I vår rapport peker vi på mange ting som må endres i lovverket. Men det er også mye i praksis som må endres.

Blant de lovene som LDO mener må endres, er vergemålsordningen. Den må gjøres om til en beslutningsstøtteordning, der målet er at de som trenger det, skal få støtte til å ta egne beslutninger heller enn å bli fratatt muligheten til å bestemme over eget liv.

På nyåret 2024 kom også konklusjonen fra et ekspertutvalg, som mener at FNs menneskerettigheter for funksjonshemmede (CRPD) må innlemmes i den norske menneskerettsloven.

– En slik inkorporering betyr at CRPD vil ha forrang over eventuelle motstridende nasjonale lover, noe som er viktig for å sikre en konsistent og rettferdig behandling av funksjonshemmede i Norge, sier Bjørn Erik Thon.

Omvisning på Vidaråsen. Fra venstre: Will Browne, Hanna Schmeding, Anne Langeland, Arild Hermstad (MDG) og Bjørn Erik Thon (LDO).

OLA - KLOK OG REFLEKTERT

I likhet med mange andre har Bjørn Erik Thon latt seg inspirere av filmen «Ola – en helt vanlig uvanlig fyr». Det ble et hyggelig møte mellom hovedperson Ola Henningsen og Bjørn Erik Thon under besøket på Vidaråsen.

– Ola er en veldig klok og reflektert mann. Han har de samme opplevelsene som mange andre. Det gjelder bosted, arbeid og det sosiale. Jeg synes han klarer å sette ord på livets allmenne utfordringer på en utrolig fin måte. Han sier det går litt treigt, men han mestrer jo det fint. Han viser oss alle at vi må prøve og feile, og så ha pågangsmot til å prøve på nytt. Vi har mye å lære av ham og det vi kan kalle livsfilosofien hans, mener Thon.

SELVBESTEMMELSE NØKKELEN

Og mens Ola Henningsen selv har valgt Vidaråsen

som bosted, er Bjørn Erik Thon klar over at det er mange med funksjonshemminger som ikke får velge selv.

– Selvbestemmelse er en rettighet i alle menneskers liv, også for de som har en funksjonsnedsettelse eller utviklingshemming. For mange er tilbudene dessverre avgrenset til «bingo på tirsdag og svømming på torsdag». Det er å begrense valgene, sier Thon.

– Samtidig må jeg legge til at det finnes mange fine tilbud, og mange flotte mennesker som jobber rundt de utviklingshemmede. Likevel er det altfor lite selvbestemmelse. Ja, det er behov for hjelp, og noen har behov for hjelp til å treffe beslutninger. Men det skal ikke være sånn at noen tar beslutninger for dem. Det er selve kjernen i CRPD. Selvbestemmelse er nøkkelen. Slik sett er Vidaråsen et godt eksempel på at alle får være den de vil være og med en stor

grad av åpenhet, fastslår likestillings- og diskrimineringsombud Bjørn Erik Thon.

UTEN TVANG

Thon har følgende råd til de som opplever at ønskene og valgene til funksjonshemmede ikke blir respektert:

– Vi har ikke noe imot at folk bor sammen, men ikke i institusjoner, og det må være uten tvang. Bruk klageadgang når det er nødvendig. Jeg tror det er viktig å stå sammen. Det finnes jo støtteordninger for pårørende som vil samarbeide om å etablere egne bofellesskap. Men i siste instans handler jo dette om politiske beslutninger og bevilgninger. Da gjelder det å bruke de mulighetene som finnes til politisk påvirkning.

Teksten er hentet fra ÅRSMELDING 2023, Camphill Landsbystiftelse i Norge, www.camphill.no

Har du ansvar for barn som trenger støtte i sin språkutvikling?

Du kan gi en hjelpende hånd med
KIROFONETIKK

Gleden av å kunne snakke tydelig vil bli til nye muligheter på barnets livsvei! Se side 56

Kirofonetikkskolen i Norden
www.kirofonetikk.no

Essaysamlingen består av en rekke bidrag om antroposofi, litteratur, juss, samt intervjuer. Redaktørene Frode Barkved, Peter Normann Waage og Kaj Skagen har skrevet et personlig portrett og innledningene.

Dreyers forlag 2023
Kr 437,-

De mange essayene og artiklene i boken demonstrerer forfatterens store kunnskapsrikdom og imponerende evne til saklighet, selv der temaene tar spranget ut i det ukjente og metafysiske. Jeg håper denne betimelige utgivelsen av utvalgte essays fra Cato Schiøtz' hold finner mange lesere.

Henning Næss, Libra nr. 4/2023

Dannelse og modning i et menneskeliv - er det en livsrett for alle?

AV JOSEFIN WINTHER

Høyere utdanning er en bemerkelsesverdig dimensjon av vårt samfunn. I barndom og ungdomstid er livene våre i stor grad formet rundt den tiden vi tilbringer i barnehage og skole, og her er både innhold og form tydelig definert — av noen andre enn oss selv.

Når denne fasen avsluttes, venter en veldig annerledes tilværelse for den unge voksne. Nå står vi fritt til selv å kjenne etter: *Hva vil jeg?* Med utgangspunkt i dette spørsmålet kan vi begynne å jobbe, flytte for oss selv, reise, danne et selvstendig sosialt nettverk og ta høyere utdanning ved universiteter og høyskoler. I studiene kan man fordype seg i all verdens temaer, noen av dem krever et høyt karaktersnitt og sikter mot en spesiell profesjon, mens mange er åpne studier hvor man kan ta fatt uten en klar idé om hva eller hvor man vil. I disse årene skjer det en viktig dannelses- og modningsprosess i menneskelivet. Å være student innebærer å gå inn i læringsprosesser i *frihet og på eget initiativ*. Vi møter medmennesker i en likesinnet interesse for et fag eller en aktivitet, og får gradvis kanskje kontakt med hva vi ønsker å arbeide mer med i livet. Det kan være i form av at en ferdighet eller et talent antyder seg, eller man har prøvd noe man ikke trivdes i, og kan utelukke dette på veien videre. For noen blir studiene en begynnelse på et yrkesliv i samme fagfelt, eller det blir en fase på veien fremover i skapelsen av ens menneskevei. Med andre ord vil nok mange av oss kunne slå fast at det som vi arbeider med, ikke har en direkte forbindelse

til de første studiene vi tok. Men studiene er ikke mindre viktige av den grunn. Når man som godt voksen ser tilbake på denne tiden, fortoner den seg ofte som åpen, søkende og mulighetsfylt. Og de fleste av oss vil være glade for nettopp disse årene og oppleve dem som en viktig del av dannelsen og modningen.

IKKE TILGANG TIL STUDIER

Men det finnes mennesker i vårt samfunn som ikke har tilgang til høyere utdanning. Det finnes rett og slett ikke et tilbud for dem, og de er ikke velkomne i de studietilbudene som allerede foreligger. Denne gruppen har det til felles at de ikke har studiekompetanse, og at de heller ikke har forutsetningene for å oppnå studiekompetanse. For et menneske med en utviklingshemning vil det være en umulighet å tilfredsstille kravene til abstraksjon, systematikk og de skriftlige og muntlige ferdighetene som kreves for å oppnå studiekompetanse. Dermed er døren til høyere utdanning låst for dem. Og samtidig også muligheten til videreutvikling.

HVA MENER VI MED INKLUDERING?

På bachelorgraden i sosialpedagogikk ved Steinerhøyskolen utdannes mennesker som støtter og legger til rette for dem som har behov for noe mer enn det ordinære. Slik kan man si at sosialpedagogen skal ha et blikk og være en stemme for dem som trenger noe mer enn det dagens samfunn kan gi. Man kunne også si; for *det* i *alle* mennesker som trenger noe mer. Dette perspektivet kan knytte an til Rudolf Steiners

Josefin Winther er førstelektor i steinerpedagogikk og antroposofisk sosialpedagogikk på Steinerhøyskolen. Bildene er hentet fra filmen som presenter pilotprosjektet, se: vimeo.com/922011707

sosialetiske motto, som peker på den uløselige sammenhengen mellom individ og fellesskap. *Først da blir det sosiale liv sunt, når hele fellesskapet*

oppstår i menneskesjelens speilbilde, og når den enkelte sjels kraft samtidig lever i fellesskapet.¹

Dette er den antroposofiske sosialpedagogikkens mandat. Mottoet minner oss om en gjensidig avhengighet som går tapt når man blir ensidig i sine problembeskrivelser og lar verdensbildet strande i diagnoser og forklaringsmodeller om andre individers tilkorkommenhet. Sosialpedagogikk handler nemlig ikke kun om å inkludere visse utelatte individer i det gode selskap, og å gjøre fellesskapet tilgjengelig for de få utenforstående. Dette er en vesentlig del av det, men uten den andre siden, vil et slikt arbeid raskt falle i en paternalistisk og selvgod grøft, hvor de normbrytende og marginaliserte må tolereres og tillates innpass i majoritetens sfærer.

Det sosialetiske mottoet peker på at et samfunn som ikke er et genuint uttrykk for *alle* dets borgere, er et usunt samfunn, – verken mer eller mindre. Ergo er majoritetens gode selskap som i inkluderingsens navn skal tilgjengeliggjøres for dem som står utenfor, i realiteten ikke et godt selskap, men et usunt fellesskap. Intensjoner om inkludering stagnerer som regel fordi det kreves mer enn å «slippe noen inn». Slike forsøk fører ofte til en erfaring om at noe mer fundamentalt må endres for at alle skal kunne

ha en fullgod og genuin plass, og der tar viljen eller interessen slutt. Det er dette som gjør sosialpedagogikk så krevende, men også fremtidsrettet skapende. Sosialpedagogikkens viktigste oppgave i fremtiden vil være å kunne lytte seg inn i hva disse fundamentale endringene handler om, og hvordan vi kan arbeide skapende i det sosiale for å realisere et fellesskap hvor den *enkelte sjels kraft lever*.

EN DRØM: I KRAFT AV SINE FORUTSETNINGER

Steinerhøyskolen har startet et pilotprosjekt med følgende målsetning: Å forstå og muliggjøre den enkeltes forbindelse til fellesskapet, og å la fellesskapet bli en sannferdig klang av alle dets stemmer. I et dypere perspektiv handler det om å se hva som oppstår når disse to tankene blir ett. På høyskolen har vi åpnet en utdanningsmodul fra bachelorgraden i sosialpedagogikk for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og formet denne på en måte som gjør det mulig for alle å delta. Idealet er at alle mennesker skal kunne delta og bidra, ikke på tross av sine forutsetninger, men i kraft av dem.

Dette byr på fantastiske utfordringer og muligheter for nyskaping i det didaktiske. For hvordan former man en slik undervisning? Didaktikk er pedagogikkens ‘kløtsj’ – det vil si en friksjonskobling som danner forbindelse. I bilen muliggjør kløtsjen at motorens krefter kan forbinde seg med karosseriet, og slik bevege den. Uten kløtsjen ville motor og karosseri være hjelpeløse, og bilen ville ikke komme av flekken. Gjennom en intrikat og tilpasset mekanisme kobler kløtsjen motorens krefter sammen med karosseriets ‘ønske’ om å beveges. Den samme følelsen får man når man kjenner at didaktikken er riktig utformet. Noe settes i bevegelse i møtet mellom individ og fenomen, mellom menneske og verden.

På den andre side er dagens utforming av skole og høyere utdanning ofte et godt eksempel på en feil utformet didaktikk, hvor bilen ‘kubber’, motoren er slitt og sjåføren frustrert fordi forbindelsen er for hard, for kort eller rett og slett fraværende.

KONSEKVENSER

Å skape undervisning for en gruppe mennesker som i større grad er et genuint uttrykk for vårt samfunn, vil

vekke behovet for å adressere flere sider av mennesket på en seriøs og målrettet måte. Det leder oss inn på spørsmålet om kunnskapssyn, og hvilke former for kunnskap vi ønsker å kultivere i høyere utdanning. Alle mennesker har kunnskap, og alle mennesker har potensialet til å fordype og utvide sin kunnskap. Men ikke alle mennesker har et kognitivt apparat som er egnet for undervisning basert på teoretiske modeller og abstrakt tenkning.

Enda mer presserende er dette i dagens skole; det er ikke nødvendigvis godt for mennesker å arbeide med et ensidig fokus på det teoretiske, selv om de er i stand til det. Ingen vil være tjent med å opprettholde dagens teoretiske ensidighet i utdanningssystemet, samtidig som man arbeider for å inkludere flere i denne kunnskapstradisjonen.

Spørsmålet om inkludering handler dypst sett om epistemologi, og hvilke former for kunnskap vi tillegger oppmerksomhet og status. En sosialpedagogikk som baserer seg på det sosialetiske mottoet, forstår at erkjennelsen om forskjellige kunnskapsformer er til berikelse for oss alle. For hva skjer når man ikke kan tillate seg å belage sin undervisning på talt språk, abstraksjoner og modeller? Man blir 'tvunget' til å undersøke hva undervisningen dypst sett handler om — og om den i det hele tatt er viktig. Læreren må

spørre seg: Hvilket prinsipp kretser dette rundt, og hvordan kan dette prinsippet erfares? Nøkkelen ligger nemlig i erfaringen. Dette prinsippet for læring, er så banalt at det kanskje derfor tilsynelatende glipper for oss: «Bare konkret erfaring gir oss kunnskap; ingen teori kan noen gang gjøre det»² slår Steiner fast. Skulle man ta høyde for et slikt kunnskapssyn, ville det få radikale konsekvenser for utformingen av både skole og høyere utdanning.

ET LEVENDE, SYNERGISK SAMSPILL

Målet med pilotprosjektet er å skape en utdanning som på en villet og strukturert måte adresserer de forskjellige kunnskapsformene mennesker besitter. Og hva innebærer det? I steinerpedagogikken snakker vi om tre sjelekrefter; tanke, følelse og vilje. Forsker John Heron har utviklet en modell hvor kunnskap forstås som et levende, synergisk samspill mellom det opplevende (experiential), fornemmende (presentational), teoretiske (propositional) og praktiske (practical)³. Det gjenstår et omfattende og viktig arbeid for å kunne utvikle en didaktikk som imøtekommer disse formene, som bidrar til et kreativt samspill mellom dem. På bakgrunn av sin utvidete epistemologi kritiserer Heron den ensidige vektleggingen av og høye statusen som den teoretiske kunnskapsformen har,

og han viser til den fornemmende kunnskapsformens betydning for kunst og kreativitet.

NOTHING ABOUT US WITHOUT US

Mennesker med nedsatt funksjonsevne har gradvis fått styrket sine rettigheter og sikring mot å bli diskriminert. Til tross for en økende bevissthet rundt dette, er det spesielt én seiglivet diskrimineringsform som gjenstår. Ingen annen menneskegruppe opplever å bli snakket så mye om, uten selv å være til stede og delta i samtalen. Fra andre land hører vi aktivistslagordet *Nothing about us without us*, som kan oversettes til: «Ingenting om oss, uten oss.» Her står sosialpedagogikken overfor et omfattende bevissthetsarbeid. Å utdanne en sosialpedagog innebærer også en kunnskap om diagnoser, særegne menneskelige tilstander og uttrykksformer, kjennskap til biografi og kompetanse på spesifikke hjelpebehov. Hvordan kan man formidle slike faglige perspektiver uten å opprettholde en iboende *oss-dem-holdning* som de fleste av oss bærer på, mer eller mindre ubevisst? Dermed må sosialpedagogikken finne ut av hvordan faget kan oppøves og utøves uten å objektivisere medmennesker.

KOMMUNIKASJON OG VEILEDNING

Et nærliggende og fruktbart grep er å bygge ned den geografiske distansen mellom «oss» og «dem». Det lå til grunn for ideen om å åpne undervisningsmodulen *Kommunikasjon og veiledning*. Og i stedet for å forelese om kommunikasjon og veiledning i arbeidet med mennesker som har behov for støtte, inviterte vi dem inn, for å arbeide sammen med oss. Dette imøtekom flere sammenvevde behov for en undervisning hvor kommunikasjon og veiledning kunne erfares. Gjennom erfaringene kan det vokse frem refleksjoner ut ifra den enkeltes opplevelser og forutsetninger.

I en slik undervisning har kunsten en vesentlig rolle, både som grunnholdning og som aktivitet. I kunsten finnes det ingen rette og gale svar. Utøvelse av kunst henger tett sammen med ferdigheter, men den viktigste målestokken er *autentisitet*. Kunst som berører oss, har det tilfelles at den er preget av et sannferdig menneskelig nærvær. Evnen til å være autentisk er ikke forbeholdt mennesker med studiekompetanse. Når vi arbeider med kunst som utgangs-

punkt, vil alle mennesker ha muligheten til å bearbeide sine inntrykk og til å forme sitt uttrykk.

PILOTPROSJEKTET

Det ligger et stort ansvar på læreren i å arbeide lyttende og skapende for å forme en undervisning for og med de menneskene som deltar. I pilotprosjektet på Steinerhøyskolen startet vi dagen med pusteøvelser, yoga, avspenning, sang og «stille seg inn»-øvelser. Deretter fulgte korte forelesninger, eller erfaringsbaserte undervisningsøkter hvor vi undersøkte tema som status, grenser og relasjoner. Her ble drama-pedagogikk og sosiale øvelser tatt i bruk, etterfulgt av felles refleksjon i gruppen. Hver dag hadde vi et gruppearbeid basert på spørsmål til dagens tema. Deretter fulgte en felles lunsj med mye god mat og samtale.

På ettermiddagene arbeidet vi med en forestilling ut ifra et tema som levde i gruppen. Forestillingen inneholdt sang, bevegelse, drama, musikk og eurytmi. Undervisningen bestrebet seg på å gi personlige erfaringer. Slike erfaringer *kan* føre til formulerte refleksjoner i en samtale eller skriftform, de kan også føre til et kunstnerisk uttrykk, de kan lede til nye ferdigheter og de kan leve som en erfaring i sjel livet. En utdanning som retter seg mot menneskets forskjellige evner til kunnskap, vil anse alle disse «produktene» som legitime og ønskelige.

MODULENS KRAFT

I pilotprosjektets første del gjorde vi oss mange viktige erfaringer. For undertegnende var det en spennende og uforglemmelig opplevelse. I løpet av de to ukene vi tilbrakte sammen, opplevde jeg det som kjennetegner de fleste moduler. I begynnelsen møtes vi uthvilte og med godt mot, men også med nervøsitet og spenning. Vi er preget av at vi kommer fra forskjellige steder, med forskjellig bagasje og at vi har forskjellig indre tempi og stemninger. Så følger en fase hvor nyhetens interesse har forsvunnet, og vi får en mer sannferdig opplevelse av hverandre. Vi kan bli slitne, forvirret og overveldet. Det er mye nytt stoff, og vi kan bli usikre på hvordan alt dette egentlig henger sammen. Når helgen er passert og vi er på 'oppløpssiden', er det som om de forskjellige

rytmene både personlig og faglig begynner å gynte seg på plass i samme 'groove'. Man får en opplevelse av at de faglige perspektivene vever seg sammen, og at «alt henger sammen med alt». Det sosiale blir varmere, og man begynner å bære

hverandre frem mot en kunstnerisk, sosial og faglig kulminasjon. Og den siste dagen ser man seg rundt i rommet og fylles av en følelse av at «vi har vært på en reise sammen», og at det har forvandlet noe i oss alle.

VEIEN VIDERE

Nå er neste modul under planlegging, og det foregår med en overbevisning om at dette er en viktig og riktig vei å følge. Mulighetene ligger nærmest og

venter på å bli realisert. At mennesker med nedsatt funksjonsevne skal ha muligheten til å utforske seg selv og verden gjennom høyere utdanning, fremstår som en selvfølge. Og som med så mange andre tilbakelagte stadier i historien, er det bare et spørsmål om (kort) tid før vi kan tenke tilbake på at det en gang var slik at personer med utviklingshemming ikke fikk lov til å ta høyere utdanning. Og så vil vi se blygt på hverandre og utbryte: «Tenk at det var sånn!»

-
- 1) Steiner, R. (1905), tidsskriftet Lucifer-Gnosis i artikkelen "Antroposofi og det sosiale spørsmål".
 - 2) Steiner, R. (1922) – GA 219 – Spiritual Communion: Lecture III: From Man's Living Together with the Course of Cosmic Existence Arises the Cosmic Cult.
 - 3) Heron, J. (1996). Co-Operative Inquiry: Research into the Human Condition. London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE Publications.

LANDSBYENE MED Plass FOR ALLE

© Camphill Norge 2020

Camphill-landsbyene er integrerte levetilbud hvor mennesker med ulike behov for bistand bor side om side med omsorgspersoner i en levende og aktiv landsby.

Her er alle sysselsatt med fellesskapets mange oppgaver; håndverk, jordbruk, matlaging og hushold. Det legges vekt på nærhet til natur og mennesker, og opplæringen i dagliglivets mange gjøremål gir verdifull erfaring videre. Samtidig dekker arbeidet reelle behov i landsbyen.

Livet i fellesskap, arbeid, hverdag og fest danner grunnlag for et spennende og utfordrende miljø. I landsbyene pleies også et variert kulturliv med teater, sang, musikk, høytidsfeiringer og utflukter.

Nye medarbeidere tilbys introduksjonskurs i landsbylivet og antroposofi, samt fireårig deltid Bachelorutdanning i helsepedagogikk og sosialterapi.

Camphill Norge består av landsbyene Hogganvik, Jossåsen, Rotvoll, Solborg, Vidaråsen og Valtersund Gård.

I Valtersund ligger også FRAMskolen som er et folkehøyskolelignende tilbud for deg mellom 18 og 25 år som lever med utviklingshemming.

Velkommen – vi har ledige plasser!

CAMPBILL LANDSBYSTIFTELSE
Malvikvegen 1333, 7550 Hommelvik
Telefon 73 97 84 60
Epost: sekretariat@camphill.no
www.camphill.no

Bare et eventyr?

AV LIV SKAPPEL GRAN

«Eventyret er en sann sjeleskatt. Hva de skjenker ånden, forblir bevart enn ut over døden, og vil i senere jordliv bringe frukter. De lar oss dunkelt ane det sanne, og fra anelsen skaper våre sjeler erkjennelse, som vi slik trenger til i livet.»

Disse ordene som Rudolf Steiner lar Joseph Kühne si i det 9. bilde i mysteriedramaet «Sjelens prøvelser», viser hvilken ærbødighet Steiner hadde overfor eventyrene. Han kommer ved flere anledninger med utsagn som kan sammenfattes slik: Eventyrene er ikke folkediktning, men har oppstått fra det gamle sjelelige klarsynet som speiler menneskehetens urbilder, og inneholder åndelige verdenshemmeligheter. Eventyrene kan også sees som en konkretisering av det oversanselige.

Hva er så et eventyr med ekte esoteriske bilder? Det er de eventyrene vi kaller under-eventyr. I disse eventyrene er både det magiske og det overnaturlige helt selvfølgelig til stede. De kan også kalles teosofi i bilder, og alle hendelsene er utenfor både sted og tid. Undereventyrene er svært, svært gamle. Tidlig på 1800-tallet begynte brødrene Grimm i Tyskland å samle inn restene av denne eventyrskatten. Nesten samtidig startet Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe å samle inn de norske folkeeventyrene. Til da hadde de levet på folkemunne og blitt overlevert fra generasjon til generasjon i flere tusen år.

Litteraturforskere som har fordypet seg i folkelivsskildringer og eventyr, har aldri klart å finne løs-

ningen på gåten om hvordan eventyrene har oppstått. De har undret seg over at de finner de samme motivene i eventyr fra hele Europa. Ved å gå enda dypere inn i stoffet fant de røtter helt tilbake til India og Persia for mer enn 3000 år siden. En forklaring på dette kan ha sammenheng med den indoeuropeiske språkutviklingen.

Da den første norske folkelivsgranskeren, Moltke Moe, som var sønn av eventyrssamleren og presten Jørgen Moe, fordypet seg i dette, ble han meget overrasket. Han fant at svært mange av de norske folkeeventyrene hadde sammenfallende bilder med indiske eventyr fra en samling som heter Kathāsaritsāgara (på engelsk: Ocean of the Streams of Stories, eller på norsk: eventyrstrøm-havet). Denne mer enn 3000 år gamle samlingen inneholder over 600 eventyr.

I de eldste bevarte skriftene fra Babylon og Egypt finnes de samme eventyrmotivene. Æsops fabler

Fra Kathāsaritsāgara.

Relieffene på Fontana Maggiore i Perugia i Italia ble hogd etter 1275 av Nicola Pisano og Giovanni Pisano og viser blant annet to fabler av Æsop: Ulven og trana og Ulven og lammets.

fra 500 år f.Kr. har inspirert de mange dyrefabler som finnes på mange språk, også blant våre norske dyreeventyr. Det er underfundige historier med mye skjult visdom.

Undereventyrenes utbredelse kan spores i Homers beretninger, men også i gamle sagn og myter. Sagnene om Herkules, om Jason og Det gyldne skinn, eller Amormyten, er fulle av eventyrbilder. Heltekvadene fra den nordisk-germanske mytologi likeså. Eventyrene kan derfor regnes som et internasjonalt åndsprodukt. Mange som har forsket på dette materialet, mener at det har oppstått fra gamle riter og religiøse forestillinger.

Eventyrtfortellinger fra Den gylne legende, Amormyten og Demetermyten kan knyttes til de gamle mysteriestedene. Der har de vært en del av forberedelsene til innvielser. Dette gjelder også i nordisk-germansk sammenheng. Heltekvadene om Sigurd Fåvnesbane og Svipdagsmyten er eksempler på dette.

Eventyrene må allikevel sees på som allemannseie. Det som karakteriserer undereventyrene, er at de

inneholder en allmenngyldig menneskeskildring. Den beskriver utviklingen fra det laveste til det høyeste nivå, ved hjelp av prøvelser og motgang. Det innebærer et møte med hjelpende vesener eller dyr, og det krever våkenhet og omtanke fra hovedpersonen.

Målet med disse eventyrene er en hjelp til å bli forenet med det høyeste i oss, symbolisert ved prinsessen. Hun kan sees som jomfru Sofia, eller vårt høyere jeg. Dette har tydeligvis opptatt menneskene fra tidenes morgen. Eventyrene har fungert som oppdragende belæring om hva som er godt og ondt, for det onde har også sin oppgave i eventyrene. Målet er allikevel alltid det gode.

I vår tid har vi forestillinger om at eventyr er for barn. Slik har det ikke vært opp gjennom historien. Eventyrene har noe å si til alle mennesker. Rosenkreuzerne regnes som dem som kristnet eventyrene. I middelalderen, hvor rosenkreuzerne måtte leve i det skjulte, lærte de opp unge menn til rapsoder. Disse har røtter tilbake til Grekenlands vandrende fortellere som var dem som med sang og harpeklang formidlet

myter, sagn og eventyr. Rapsodene vandret fra landsby til landsby og stilte seg på torvet og fortalte. Folk flokket seg om dem, lærte seg eventyrene, og fortalte dem videre. Slik spredte eventyrene seg over hele Europa. Alle som fikk oppskriften, kunne fargelegge dem med det som passet inn i tiden, men de måtte strengt følge eventyrenes oppbygning.

Her i Norge fikk også eventyrene sin egen koloritt, slik at vi kunne kjenne oss igjen i det som ble fortalt. I undereventyrene finner vi en helt egen kristendom. Presten Jørgen Moe fant den svært særpreget, og han kunne ikke forstå den hverken utfra katolisismen eller Luthers lære. Den skriver seg fra rosenkreuzernes dype innsikt i det esoteriske. Det er dessuten ofte en underfundig humor i noen av eventyrene. Den kunne gå ut over både lensmann og prest.

I tillegg til det overnaturlige og magiske, er det som kjennetegner undereventyrene tallmagien. Tallene tre, syv og tolv har dype betydninger med mange lag. Tretallet går igjen i alle eventyr. Tallet syv, som skjuler seg i oppbyggingen av eventyret, er den universelle nøkkelen som viser sammenhengen med planetene og utviklingen av menneskeheten. Tolvtalet viser til Dyrekretsen.

Dyrene har også viktige roller i eventyrene. Da som talende hester og esler, eller budbringende fugler. Men også som farlige dyr som må overvinnes. Ofte er hjelpedyrene forheksede prinser som må frigjøres ved hjelp av jeg-kraftens sverd. Litt medlidenhet og næring til en gammel kall eller kjerring kan bringe fram nøkler eller trolldomsnøster som kan hjelpe til på veien mot målet.

Ifølge eventyrsamleren Jacob Grimm er de norske folkeeventyrene de beste. Selv om motivene har reist langt og forvandlet seg på veien, har de et egenartet preg og et tydelig kristent innslag.

Eventyrene er selvfølgelig også viktige for barn. Her er et sitat fra Moltke Moe som illustrerer dette: «Fortrolig og kjent fra våre første år, viser eventyret oss livet slik som barnet tror på det; et liv hvor det gode alltid blir lønnet, og det onde alltid straffet. Hvor klokskapen seirer over tankeløsheten, og dumheten gjør seg bred. Hvor alt hva vi virkelig vil, går i oppfyllelse, og hvor ingenting er for vidunderlig til at det jo kan hende – om det så er i morgen.»

For oss voksne kan eventyrene hjelpe til å utvikle 'imajinasjonen', som er den bevissthetstilstanden som tilhører den antroposofiske innvielsesveien. Her med Rudolf Steiners ord: «Det åndelige må konkretiseres i Mikael's tidsalder – det kan skje ved hjelp av eventyrene.»

EVENTYREKSEMPLER

Eksempler på norske undereventyr: Gullfuglen. Soria Moria slott. De tre kongsdøtrene i berget det blå. Følgesvennen. Gullslottet som hang i luften. Den grønne ridder. Kvitebjørn Kong Valemon. De tolv villender. Askeladden og de gode hjelperne. Kjæresten i skogen. Herreper. Jomfruen på glassberget. De syv folene. Askeladden som stjal sølvendene til trollet. Tro og utro. Per, Pål og Espen Askeladd. Lillekort. Østenfor sol og vestenfor måne. Og mange, mange flere.

Eksempler på rosenkreuzereventyr i brødrene Grimms samlinger: Jernhans. Snehvit. Askepott. Tornerose. Mor Holle. Livets vann. Fugl Griff. Krystallkulen. Den trofaste Johannes. De tolv brødre. Det lille eselet. Den hvite slangen. De syv ravner. Rumleskaft. Bidronningen. Snehvit og Rosenrød. Gåsepiken. De tre små mennene i skogen. Einebærbusken. Og mange, mange flere.

Märchenmütterchen. Xylografi av August Gaber basert på en tegning av Ludwig Richter, 1854.

"Å male himmelen er som en gudstjeneste"

AV BERIT FRØSETH

Innledning og kommentar over en ny biografi om Caspar David Friedrich av Florian Illies, som viser de åndelige dimensjonene i malerens verk.

5. september 2024 er det 250 år siden Caspar David Friedrich ble født i Greifswald i det som den gang var svenske Pommern. Friedrich regnes som en av romantikkens mest kjente landskapsma-

lere, og han er feiret med flere utstillinger i år.

Innenfor kunsthistorien forbindes Friedrich ofte med det sublime. Han var en særegen kunstner som overfor naturens uendelighet ofte skildrer menneskets eksistensielle utsatthet. Filosofen Immanuel Kant (1724 – 1804) beskriver det sublime som et grenseområde til det skjønne. Mens antikkens skjønnhet handler om å skape en harmonisk enhet mellom det ytre og indre som et uttrykk for en evig lovmessighet – som står utenfor motsetningen mellom vakkert og stygt –, har den sublime skjønnhetsopplevelsen en

annen dynamikk. Opplevelsen fremkaller eksistensiell frykt og angst, den ryster deg og bevirker at de faste referanserammene dine begynner å gynges: Du styrter ned i et tilintetgjørende kaos, en avgrunn og en tilstand som setter mennesket i forbindelse med uendeligheten, den fysiske dødens realitet. Men midt i denne rystende opplevelsen oppstår en mulighet til å komme i kontakt med noe som er større enn deg selv. En transformasjon kan skje i mennesket, hvor angsten går over i «glede som stammer fra smerten». Jeget og ens høyere tenkeevne virker som en reddende instans som gjenoppretter den indre balansen og bringer personen i sikkerhet. Kant beskriver det som en dramatisk forvandlingsprosess, hvor det finnes en begynnelse og i beste fall en lykkelig slutt. Dermed oppstår grunnlaget for en estetikk som fremstiller ulike grensetilstander, og som på mange vis er blitt til en «kult» innen samtidskunsten.

Med romantikken kom et skjønnhetsbegrep som står i dialog med usikkerhet og død. Rudolf Steiner ga selv et eksempel på dette i Menneskehetsrepresentanten, den store treskulpturen der han helt konkret synliggjør dialogen med motstandskreftene. Med denne skulpturen har han vist hvordan det vakre – skjønnheten – oppstår gjennom forvandlingen av det jordiske mørket, til det som Steiner kalte 'das Liebliche', det kjærlighetsfulle. Skjønnhet født gjennom kjærlighet. Det er ikke en kunst som svever i en rosenrød sfære over det jordiske. Den fortaper seg heller ikke i et kaos av mørke og traumer. Steiners estetikk er ikke bare en «korsets estetikk», men også en «oppstandelsesestetikk». Kunsten skulle seire over

Munken ved havet, Caspar David Friedrich, 1808-10, Alte Nationalgalerie Berlin

mørket, lyset skulle skinne igjennom og være nærværende, – som en realitet.

To hundre år etter Kant og hundre år etter Rudolf Steiner bidro den franske filosofen Jean-Francois Lyotard (1924 – 1998) til tanker om det sublimes forhold til den tragiske hendelsen. Lyotard hevder at kunstens sublime uttrykk ikke handler om en prosess i tid, med en begynnelse og en skjebnesvanger slutt, som hos Kant, slik det også utspiller seg innenfor den klassiske tragedien. For Lyotard er den sublime opplevelsen uttrykk for selve øyeblikket når katastrofen inntreffer. Det er oppløsningen, eller dødens formløse objekt, ikke-tid, som kunstneren vil gjøre nærværende: «Kunstens evige fremstilling av en tilfrosset død!» Noe som egentlig er hinsides det som går å uttrykke. Lyotard snakker om fortvilelsen hos samtidskunstneren, om lengselen etter å fremstille det som ikke kan fremstilles. Caspar David Friedrich malte

steiner, fjell og skoger; skyer, vann og båter. Samtidig er det en kunst som tar oss langt utover naturalismens og de konkrete objektenes trygge horisont. Kanskje er det nettopp følelsen av tidløshet, tilstedeværelse og lengsel etter det som ikke lar seg fremstille, det uut-sigelige, som gir denne sterke gjenklngen i Caspar David Friedrichs univers?

En ny biografi om Caspar David Friedrich av Florian Illies: *Zauber der Stille, Caspar David Friedrichs Reise durch die Zeiten*, ble i 2023 utgitt på forlaget Fischer. Følgende tekst er hentet fra en anmeldelse av biografien, skrevet av Rüdiger Sünner:

Friedrich døde i Dresden i 1840, og boken forteller ikke bare om hans liv, men også om malerienes reise gjennom tiårene etter Friedrichs død, inkludert dramatiske branner og tyverier som bildene ble utsatt for. Den fremhever nazistenes utnyttelse av Friedrichs malerier, noe som bidrar til å gi historien

Tetschener Altar, 1807-08, Gemäldegalerie, Dresden

flere bisarre uttrykk. Men fremfor alt er boken en stor kjærlighetserklæring til denne helt spesielle kunstneren innenfor romantikken.

Florian Illies tar også opp den åndelige dimensjonen i Friedrichs verk, malerens særskilte søken etter Gud. Om dette har kunstteoretikeren Laszlo F. Földenyi uttrykt at man ikke kan slå fast om maleren har fremstilt sin «skuen av Gud eller skuen av Guds feil». Dette kan man diskutere, men Friedrich var i alle fall ingen kristen kunstmaler i vanlig forstand, noe som førte til en voldsom kritikk fra representanter for en mer tradisjonell religiøsitet, og han ble anklaget for å være panteist (på samme måte som Goethe, Schiller og Spinoza). Friedrich malte ikke kirker som innvidde praktbygninger, men ruiner som var gjenerobret av naturen. Maleriet «Kloster i eikeskogen» skildrer dette like dystert som om det var inngangen til en un-

derverden som sluker mennesket. På samme måte ser «Munken ved havet», et maleri skapt på samme tid, ikke inn i en himmel fylt med Guds lys, men han står overfor en uendelighet som samtidig har skremmende trekk. En bitteliten person med svart munkehette blir nesten tilintetgjort av et enormt og tidvis mørkt tegnet rom over seg, som til å begynne med verken gir trøst eller tillit.

I denne sammenhengen passer Samuel Becketts overraskende nedtegning, der han skriver at han i teaterstykket «Waiting for Godot» var inspirert av Caspar David Friedrich. Det samme sees i dagboknotatene hans: «Friedrich. Vakker forkjærlighet for to små, slitne menn i landskapet. [...] den eneste akseptable form for romantikk: Alt i moll.»

Friedrich var ikke et naivt troende menneske, han var altfor selvstendig til å forholde seg til den foreskrevne kirkelære. Han kjente livets mørke sider gjennom sine egne tallrike og smertefulle livserfaringer. Blant annet det tidlige tapet av moren, og broren som druknet da Friedrich forsøkte å redde ham opp av det iskalde vannet, men også hans mange depresjoner, og til og med et selvmordsforsøk. Likevel skuet alltid Friedrich det guddommelige i naturen, «i skyer og steiner», som han forente seg med igjen og igjen «for å være det jeg er».

Han tok ofte imot gjester i atelieret sitt, bortsett fra når han malte luften og skyene, da sa han til sin hustru at han ikke måtte forstyrres, fordi «å male himmelen er som en gudstjeneste».

Illies refleksjoner over luftelementet i Friedrichs bilder vil nok regnes blant de vakreste og mest inspirerende passasjene i boken. Med utgangspunkt i Friedrich Schleiermachers geniale bemerkning om at «religion er anelse og smaken av det uendelige», kan man kanskje si at Friedrich maler det uendelige med så mye hengivenhet, ømhet og differensiert finesse at det nærmest er hovedaktøren i flere av bildene hans; noe uångripelig, transcendentalt, som unnslipper alle begreper, og for maleren er noe flytende, fordi det guddommelige nekter å la seg gripe altfor raskt. Dette passer også med Friedrichs avvisende holdning til Goethe, som ba ham om illustrasjoner til et atlas om skyer. Friedrich følte seg for god for dette. For ham var himmelen, ifølge Illies, «et magisk, hellig

Kloster i eikeskogen, Caspar David Friedrich, 1809-10, Alte Nationalgalerie Berlin

sted, som ikke skulle degraderes til et naturvitenskapelig undervisningsmateriale, slik embetsmannen ønsket, fordi han så høyt verdsatte orden blant steiner og stjerner».

Her ligger muligens også en helt spesiell aktualitet hos maleren. Han visste kanskje allerede den gang hva vi i dag smertelig kan oppleve gjennom klimaet og den økologiske krisen; hvor truet og utsatt jordens skjøre ytre er, i det hele tatt naturens sårbarhet, som han i sine bilder lærer oss å se med nye øyne. Kanskje blir man mer bevisst begrep som bærekraft, mindfulness og «Slow down», når man betrakter Friedrichs arbeid. I følge Illies kan bildene være vestlige meditasjonsøvelser for utbrente sjeler som hungrer etter det fjerne Østens spiritualitet: «Å la tankene komme og gå på samme måte som skyene. Ingen kan lære oss dette bedre enn Caspar David Friedrich. Han

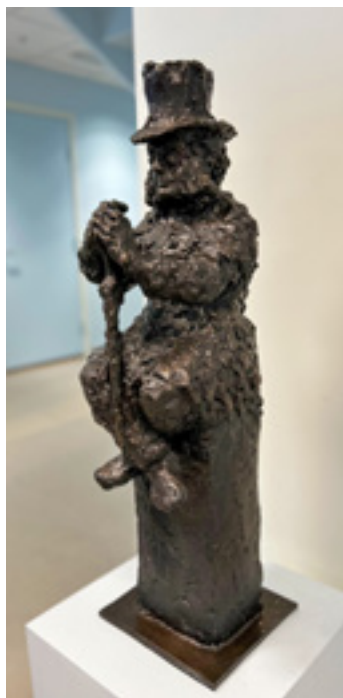
viser oss hva skyer kan være: Himmelens gaver!»

Men er en slik tilnærming nok i møte med dagens mange og brutale katastrofer? Slik kan skeptikeren spørre, for hvem skjønnhet, magi, finfølelse og poesi i kunsten ikke gir et tilfredsstillende svar på tidens presserende problemer. Også overfor denne innvendingen, som alltid rettes mot romantikken, finner Illies et svar i en vidunderlig setning av filosofen Ernst Bloch, forfatter av *Prinzip Hoffnung*: «At det fortsatt finnes en som kan male et bilde, og en som kan se det, viser at alt ikke er tapt.»

Artikkelen har tidligere stått i det svenske *Forum Antroposofi 1-2024*. Til norsk ved Sissel Jenseth.

Berit Frøseth er en norsk billedkunstner og forfatter som er bosatt i Järna i Sverige.

Henrik Ibsens Brand

Skulpturene av Henrik Ibsen er laget av Nina Sundbye og står utstilt i Grimstad bibliotek.
Foto: Brit Østerud

AV BRIT ØSTERUD

I 1865 bodde Henrik Ibsen i Roma. Egentlig hadde han forlatt Norge på grunn av økonomiske problemer. I Roma sies det at han ble kåret til den som var dårligst kledd blant skandinaverne. Av brevveksling

hjem ser vi at det økonomiske opptar mye plass. Samtidig er han skuffet over Norges unnfallenhet i den dansk-tyske krigen i 1864 (krigen hvor Danmark mister Slesvig-Holstein, dvs. 1/5 av sitt landareal og 1/3 av sin befolkning). Hans harme gjør at han skriver på et langt, fortellende dikt; episke Brand, men han finner ikke helt form og innhold. En dag i 1865 besøker han Peterskirken, og under Michelangelos storslåtte kuppel forstår han plutselig hvordan stykket skal fortelles. Den sommeren skriver han Brand, og allerede i september er 4 av 5 akter ferdige. Stykket skal bli et vendepunkt i Ibsens liv, både litterært og økonomisk. Det blir godt mottatt i hele Skandinavia, både Brands konsekvente krav og poesien i diktet. Dette er Ibsens skandinaviske gjennombrudd.

Brand er et episk drama med taktfaste, insisterende vers. Presten Brand har fått et kall i hjembygda hvor han mener slapphet og unnfallenhet preger menneskene. Han krever at menneskene viser vilje til at tro og liv skal henge sammen i ord og handling. På vei til bygda over fjellet møter han Agnes, som kommer til å følge Brand til tross for advarslene han gir henne. Det blir et valg som griper henne dypt når de senere mister sønnen Alf og hun ikke en gang får lov til å sørge, men må følge Brands kall om alt eller intet. Hungersnøden i bygda ser han som Guds straff for unnfallenhet. Brand starter en vekkelse, og tross motgang bygger han en kirke. Likevel er ikke dette nok, og da kirken skal innvies, ser han at det er ikke her Gud skal tilbes, men oppe på fjellet. Menigheten følger ham et stykke på vei, men snur, og Brand går alene videre til «Iskirken», hvor han omkommer i et snøras.

Mange har ansett Brand som en fundamentalist og en tyrann og ofte en religiøs sådan. Stykket er tolket slik, og Brand blir da den ekstreme personen som gjennomfører det han mener, uansett hva han støter på av motstand eller andre synspunkter. Det er skrevet mange artikler med dette som utgangspunkt, et tema som også gir en mer politisk interesse for stykket. Men det er en for enkel tolkning. Både må det stilles spørsmål ved om Brand er et religiøst stykke, og om det er fundamentalisme som stykket egentlig viser. Litteraturhistorien har tolket skikkelsen som en realistisk person, som en idé, en samfunnsrefser, en idealist eller sett ham som mer spirituell.

Bjørn Hemmer mener at stykket er idédiktning på den måten at Ibsen skriver fram en form for ideal, altså ikke en realistisk virkelig person, men mennesket som et viljesvesen. Han sier «Brand er Mennesket i en vond og fiendtlig «verden». ... «Verden» motarbeider Brand og vil gjøre ham «normal», dvs konform med de normale normer og verdier som dominerer og styrer samtidens liv og mennesker. Brand har et helt annet mål for menneskeheten og den enkeltes personlige liv. Derfor fører han sin desperate og lidelsesfylte kamp – den ene mot «verden.»» (Hemmer, 2003)

Filosofen Einar Duenger Bøhn, som holdt et foredrag i Grimstad bibliotek april 2024, har en annen synsvinkel på Brand. Han tar utgangspunkt i det gamle testamentet og historien om Abraham som skal ofre sin sønn Isak, altså den han elsket mest, fordi Gud ber ham om det. Å ofre sitt kjæreste kan sies å være det ultimate offer, et offer utenfor moral. Likesom i Brand et alt eller intet. Utfra Kierkegaards tanker deler Bøhn menneskenes holdninger i estetikerne eller den som lever det «glade liv», etikeren eller den som lever et forpliktende, regelstyrt liv og den «religiøse» som lever ut et kall. Et kall som fører til at mennesket bare «må gjøre ...». Estetikerne ofrer ingenting, etikeren lar normer og regler styre, men den som har et kall, vil måtte ofre noe (eller mye) for å følge kallet. I det små er det slik vi mennesker gjør hele tiden. Et eksempel er når jeg jobber overtid og dermed ofrer familietid. Det moralsk riktige (etikeren) vil kanskje være familietid, men det kan altså ofres for noe som anses viktigere på jobb. Nå er ikke

det et stort valg, men når valget er liv eller død som for Abraham og Brand, blir det alvorlig. Brand er villig til å ofre sitt kjæreste, sitt barn og sin kone, for sitt store livsprosjekt, nemlig å forandre menneskeheten.

Bøhn mener at det er en Brand i oss alle og at livet ofte handler om hva man er villig til å ofre, og for hva. Her er det verdikonflikter i spill. Hva er det sanne, det gode og det skjønn, og vil de verdier kollidere med moral? Det kan være tilfeller der det er riktig å gjøre noe galt for å oppnå en god sak.

Ibsen undersøker med Brand hva som hender når et menneske virkelig tar sin sak helt ut, når han ofrer alt for kallet og den galskapen det kanskje er å forandre mennesket. Brand er en karikatur, og han er skamløs når han går utover moralen. Samtidig får Ibsen vist at Brand, eller en slik kraft som Brand representerer, også er nødvendig for å få til endringer i samfunnet. «Brand ga aldri slipp på sitt guddommelige krav selv om han grunnstøtte på sine menneskelige begrensninger. Brand er et menneske som forsøker å være Gud og derfor ender det galt.» (Mørkhagen, 2019)

Stykket ender med at Brand omkommer i snøraset. Har han trukket sine egne idealer for langt? Han har hele livet gått etter det han mener er nødvendig for å være et menneske, men til slutt omkommer han i det. Han kunne valgt å stoppe tidligere, blitt i bygda med den nye kirken. Da hadde han oppnådd nesten alt han hadde sett som nødvendig. Så slår det inn igjen, dette intet eller alt – for det manglet litt på «alt». Stykket slutter med «En røst raaber gjennom Tordenbragene, han er deus caritatis!» altså kjærlighetens eller barmhjertighetens Gud. Brand valgte å ikke gå utenom

eller å være seg selv nok (Hemmer, s. 149), og med det har Brand nådd målet. Han er et menneske helt og fullt, mener mange.

Rudolf Steiner skriver i artikkelen «Litteratur og åndsliv i det 19. århundre» (Kraemer, 1900, sitat fra Schiøtz). «Presten Brand skal fremstille den faustiske bestrebelse hos menneske som lever i samtidens forestillings- og følelsesart. Helten kjenner kun en kjærlighet, nemlig den som gjelder hans egne fornuftsidealene, og han lar ikke sine følelser komme til orde. I stedet for å bli herre over det menneskelige hjertet, med tanke på derigjennom å virkeliggjøre sine fordringer, søker han denne oppfyllelse gjennom ubøyelig hårdhet. Idealismen gjør ham utålelig.»

Kan man si at Ibsen viser det spirituelle ubevisst? Steiner påpeker Ibsens viktighet ved at Ibsen stiller de store og viktige spørsmålene, altså er en ærlig

sannhetssøker, men som ikke gir svarene. Kanskje fordi han ikke gir svarene, er hans spørsmål også aktuelle for oss i dag.

Brand er idealisten med sin sterke tro på hva mennesket er eller kanskje bør og har mulighet til å være. Han er ubøyelig i sin streben etter idealet, og det virker umenneskelig hardt når han står for «intet eller alt» i sitt liv. Det er som om Ibsen i Brand undersøker denne retningen for å være menneske, er idealet å velge helt konsekvent det man mener er det gode og det sanne? For Brand er det kjærlighet når man med sin vilje styrer seg og sitt liv etter idealenes prinsipper. Først når man lever slik er man i kjærlighet et sant menneske. Brands viljestyrke står i motsetning til bygdas (eller egentlig de flestes) slapphet. Hva skjer når denne kompromissløsheten settes på prøve? En sterk vilje kan styre mot det umenneskelige og harde. Det materialistiske og verdslige kan prege dette menneske. På den annen side kan det bli for mye idealisme og følelser. Begge deler blir feil, det er i balansen mellom for mye og for lite at mennesket for sin egen del bør være. Å stå for «intet eller alt» kan fort ende i fanatisme. Når fornuftsidealene styrer uten at følelsene blir tatt hensyn til, kan det ende med en utålelig person.

Samtidig sier Ibsen at Brand er han selv på sitt beste, og han sier «At Brand er prest, er i grunnen uvæsentlig; fordringen intet eller alt gjelder på alle punkter i livet, i kjærligheten, i kunsten osv.» (brev 28. okt 1870). Han sier også «min oppgave har vært menneskeskildring» (XV s. 417). Samtidig var Ibsen klar over at lesere og kritikere legger inn egne tolkninger som ofte førte til reaksjoner på Brand som har vært basert på moral. På den måten kan man tape av syne det Ibsen egentlig har villet med stykket.

Menneskets vilje, tanke og følelse er vanligvis sammenbundet, men når disse delene virker hver for seg, må man ta det fulle ansvaret selv og sørge for å utvikle den høyere bevissthet slik at det oppstår harmoni, og ikke slik at feks. viljen følger sine egne ekstreme veier. (Fritt etter Steiner.) Brand fulgte sin vilje og sitt kall og mente med det at han visste hva det var å være menneske. Ibsen prøvde ut den retningen, men ga oss ikke et svar – det er opp til hver enkelt av oss å finne det i oss selv.

LITTERATURLISTE:

Brand (1866) - Det virtuelle Ibsensenteret (uio.no)
www.hf.uio.no/is/tjenester/virtuelle-ibsenenteret/om-ibsens-verk/br/
 Bøhn, Einar Duenger (foredrag Grimstad bibliotek april 2024)
 Hemmer, Bjørn: *Ibsen : Kunstnerens vei* (2003)
 Henrik Ibsens skrifter, bind 5 (2005)
 Henrik Ibsens skrifter, bind 12 (2007)
 Ibsen, Henrik: *Brand*
 Kraemer, Hans et. al.: (Politische und Kulturgeschichte, 1898 – 1900)
 Mørkhagen, Sverre: *Ibsen : «den mærkelige Mand»* (2019)

Schiøtz, Cato: «Henrik Ibsen og Rudolf Steiner» (Forum Berle)

Steiner, Rudolf: *Hvordan når man til erkjennelse av de høyere verdener?*

Steiner, Rudolf: *Anmeldelser og artikler om Henrik Ibsen og hans verker* (1955)

Brit Østerud er biblioteksjef Grimstad bibliotek.

Illustrasjon fra «Norge fremstillet i Tegninger» 1848 som viser den forrige kirken på Hellesylt. Den ble revet i 1858, noen år før Henrik Ibsen besøkte Hellesylt og fikk se den nye kirken.

SLOTT OVER SLOTT SEG BYGGER

Ibsens "Peer Gynt" som et innvielsesdrama

- MED SÆRLIG HENBLIKK PÅ SOLVEIG-SKIKKELSEN

AV GUNNAR IHLEN

I verdenslitteraturen finnes visse nøkkelverk som er inspirert av menneskets grunnleggende forhold til en høyere, oversanselig virkelighet. Det handler om behovet for å forstå våre røtter i tilværelsens dypere grunn. Litteratur og kunst kan vekke en gjenkjennelse av alt som er forbundet med slike sider ved tilværelsen. Blant sceniske verk kan vi nevne Mozarts *Die Zauberflöte*, Goethes *Faust* eller Wagners *Parsifal* som alle dykker ned i forestillingene om en innvielse til en viten om en skjult oversanselig verden.

Idet teppet går opp for Mozarts *Tryllefloyten*, kastes vi rett ut i en innvielseserfaring, der stykkets hovedkarakter Tamino opplever seg i livsfare, men reddes av tre skikkelser som er bilder på hans egne sjelekrefter; tanke, følelse og vilje. I Goethes *Faust* skjer møtet med en høyere virkelighet i faser; der Jordånden og senere Mefisto viser seg for ham. Goethe har forestilt seg møtet med Mefisto i form av en puddel som tiltrekker seg Fausts oppmerksomhet, idet den beveger seg i en spiral inn mot et midtpunkt der den til sist forvandler seg til djevelen i skikkelse av Mefisto. I Wagners *Parsifal* føres den unge hovedpersonen til en seremoni i Gralsborgen på fjellet Montsalvat, der han opplever å befinne seg utenfor rommets og tidens sfære. Men neste dag støtes han ut igjen fra gralsverdenen, etter å ha vist seg umoden for å forstå det som var stilt fremfor ham.

Disse innvielses-skildringene viser ytterst forskjelligartede hendelsesforløp. Det er i tråd med Rudolf Steiners beskrivelser, der han understreker at terskelopplevelsene, de første erfaringer med en høyere verden, vil fremstå i en individuell skikkelse for hvert enkelt menneske. Felles for de tre kunstneriske fremstillingene hos Mozart, Goethe og Wagner, er at det første møtet med den dypere virkelighet i sin skremmende form, ender med et tilbakeslag. Menneskesjelen har ikke vist seg moden for en innvielse og må gå besværlige veier i det videre livsløpet for å kjempe med sine egne ubearbejdede sider. Denne visdomskampen er det som gir disse fortellingene deres innhold.

Slik er det også i Ibsens skuespill *Peer Gynt*. I visjonen av Dovrekongen og hans datter i Rondenes trollverden, konfronteres Peer med sin eksistens' betingelser, og samtidig synliggjøres ytterst ubehagelige sider ved ham selv. Det hele kulminerer i møtet med den store «Bøygen» i en eksistensiell angstopplevelse, en kamp med svimlende undermenneskelige krefter, der Peers minne om Solveig blir den reddende faktor. På grunn av henne gjenfinner han sin eksistens som menneske.

Slik Ibsens skuespill her kan tolkes, peker det tydelig mot forfatterens forståelse av menneskets situasjon i møtet med grenseoverskridende terskelopplevelser. Dette skuespillet – som jo er blitt stående som

norsk litteraturs mest sentrale bidrag til verdenslitteraturen – viser at Ibsens intuitive forestillingskraft var i stand til å frembringe en helt grunnleggende visjon av det moderne menneskets sjlelige forutsetninger. Måten dette fremstilles på kan lede tankene mot Rudolf Steiners beskrivelser av menneskets veier til en høyere erkjennelse, der Steiner skildrer de opplevelser et menneske har på terskelen til den åndelige verden.

Hos Ibsen – med Peer Gynt-skikkelsen – vises det hvordan et menneske, utstyrt med både ytre og indre spenst og en yrende rik fantasi, allikevel kan være en personlighet med fatale svakheter. Peer Gynt-skikkelsens livsløp er derfor lett å gjenkjenne, ettersom det byr på svik og livsløgn i et rikt monn. Men bak det hele har Ibsen diktet inn kvinnen i Peers liv, Solveig, som til syvende og sist viser ham veien til sitt egentlige selv. Hun er bæreren og beskytteren av Peers høyere vesen. Båndet mellom de to er kanskje det sterkeste som er beskrevet i norsk litteratur. Dette til tross for at Peer ikke er seg det bevisst, og Ibsen selv har gjort sitt beste, – gjennom tekstens rikholdige detaljer – for å kamuflere de sparsomme replikkene som viser hva Peer og Solveig i virkeligheten er for hverandre.

Vår tids publikum har i stor grad vendt ryggen til denne Solveig-tolkningen og vil ikke være med på Ibsens arketypiske bilde. Hvordan kan dette båndet fra Solveigs side være så sterkt; hun har jo bare så vidt møtt Peer? Er det ikke bare en ung pikes flyktige forelskelse? Vi må i denne sammenheng gjøre oss bevisst at det moderne publikum ikke har noe begrep om at et menneske har en tilværelse før sitt nåværende jordeliv. At bånd mellom mennesker også kan ha sin opprinnelse i tidligere liv. Med disse bemerkninger vil jeg antyde hvor annerledes skuespillet Peer Gynt kan arte seg for en som inkluderer menneskets høyere vesen i sine tanker, og at dette høyere vesen kan gjenkjenne menneskelige forbindelser fra før vi kom til verden.

Her må vi samtidig ta de dypere vilkår for all stor kunst i betraktning. Henrik Ibsens betydning ligger i at hans verker oppsto utfra en intuitiv dramaturgisk sans for hva som reelt kan skje mellom levende mennesker. Han arbeidet ut fra en dypere visjonær

Den unge Peer. Skulptur av Nina Sundbye, Jeløya.
Foto: Gunnar Ihlen

dikterevne. Dette finner vi kanskje tydeligst i hans tidlige livsfase.

HEGSTADTUNET

La oss ta en titt på handlingen i første akt av *Peer Gynt*-skuespillet: Det skal holdes bryllup på storgården Hegstad. Folk fra bygda strømmer til, og blant disse er en nyinnflyttet familie med datteren Solveig. I sceneanvisningen nevnes Solveig med følgende ord: «*Solveig med lille Helga ved hånden kommer inn på tunet i følge med foreldrene.*» Peer, som ikke er invitert til bryllupsfeiringen, føler seg avvist av gjestene. Han har vært en villstyring og fått et rykte som følger ham. Men Peer går rett bort til Solveigs far og spør om han kan få danse med datteren. Faren svarer høflig.

Ibsen lar det skinne igjennom at noe skjer i det Peer og Solveig får øye på hverandre. Det er som om de gjenkjenner noen de «alltid har kjent». De er særdeles viktige for hverandre. Men Solveig er pur ung

og uerfaren, og Peer er en villstyring som har vært igjennom mye. Solveig tar snart mot til seg og tar kontakt med Peer: «Du er visst den gutten som ville danse?» Slik presenterer de seg for hverandre:

SOLVEIG: Ikke for langt Sa'e mor!
 PEER GYNT: Sa'e mor? Sa'e mor! Er du født i fjor?
 SOLVEIG: Du gjør narr–!
 PEER GYNT: Du er dog en unge nesten. Er du voksen?
 SOLVEIG: Jeg gikk i våres til presten.
 PEER GYNT: Si navnet ditt, tøs, så snakker vi lettere.
 SOLVEIG: Jeg heter Solveig, og hva heter du?
 PEER GYNT: Peer Gynt.
 SOLVEIG (*trekker hånden til seg*): Å, kors da!

Idet hun hører navnet hans, blir Solveig skremt og trekker seg unna.

Men denne lille replikkvekslingen nærmest drukner i de øvrige hendelsene på Hegstادتunet. Den kommende bruden, odelsjenta Ingrid, vil ikke ha brudgommen som hennes far har bestemt til henne, så hun stenger seg inne på stabburet. Brudgommen vil ha Peers hjelp til å overtale henne. Ingrid har fra før av et godt øye til Peer.

Solveig har allerede fått vekket en følelse i seg av at Peer vil være en viktig person i hennes liv. Peer har kanskje underbevisst følt det samme. Men han er i en tilstand der han absolutt ikke vet hva han vil. Dessuten lar han seg presse av de andre gjestene til å drikke brennevin, og av det følger en rekke fatale avgjørelser som får ham til å avspore totalt fra sin vei. Når Solveig finner ham igjen, viser han seg fra en skremmende side, og Solveig ber ham slippe taket i henne. På Peers spørsmål om hvorfor, svarer hun: «Du er så vill.»

PEER GYNT: Har du betenkt deg? Du skjems fordi jeg ser ut som en fant.
 SOLVEIG (*hastig*): Det gjør du ikke; det er ikke sant!
 PEER GYNT: Jo! Og så er jeg litt på kant; men det var på tross, for du hadde krenkt meg.

Kom så!

SOLVEIG: Tør ikke nu, om jeg ville!

[....]

PEER GYNT: Jeg kan skape meg om til et troll!
 Jeg skal komme for sengen din i natt klokken tolv.
 Hører du noen som hveser og freser,
 så må du ikke bille deg inn det er katten.
 Det er meg du! Jeg tapper ditt blod i en kopp;
 og din vesle syster, henne eter jeg opp;
 ja for du skal vite jeg er varulv om natten; –
 jeg skal bite deg over lender og rygg.
 (*Slår på en gang om, og ber som i angst.*)
 Dans med meg Solveig!
 SOLVEIG (*ser mørkt på ham*): Nu var du stygg.

Solveig har satt seg i respekt hos Peer. Hennes irettesettelser blir for ham et sjeldent tegn på modenhet og karakter. Men i sin omtåketete tilstand velger han å gå minste motstands vei. Han stikker oppover fjellsiden med Ingrid som et lett bytte. Da dette blir oppdaget av folket på tunet, utbryter Heggstadbonden: «Jeg tar hans liv for det bruderov!» Mor Åse svarer: «Å, nei Gud straffe meg om I får lov!» Med det slutter skuespillets første handling.

I DOVREKONGENS RIKE

Når teppet igjen går opp, møter vi Peer og Ingrid langt inne på fjellet. Peer har raskt gått lei av henne, og avviser henne med kaldt hjerte. Interessant er det hvordan Ibsen ser at Peer nå oppdager Solveigs betydning. Peer gjør en sammenlikning mellom Ingrid og Solveig med replikkene: «Har *du* blygsel over øyet, kan *du* nekte når jeg ber? Blir det helg når jeg deg ser?» Dette ender med de berømte ordene: «Djeveln stå i alt som minner! Djeveln stå i alle kvinner, – – uten én –.» Ingrid forstår hvem Peer har i tankene som denne ene. Komponisten Edvard Grieg har i sin Peer Gynt-musikk gitt et dypt betagende portrett av Ingrids sjelsstemning i mellomakts-musikken «Ingrids klage».

I mellomtiden har folket på Hegstad satt i gang søk etter Peer. «Hele sognet er ute i flokk! De har væpnet seg både med rifle og stakk», sier teksten.

Et sidemotiv handler om at Solveig har sluttet seg til mor Åse, og begge vil forsøke å finne Peer for å

beskytte ham. De to er jo på et vis de viktigste kvinnene i Peers liv, og nå ser vi at de forstår hverandre.

Flere litteraturhistorikere har påpekt at mor Åse har vært sterkt medvirkende til å forme Peers karakter, idet hun har vist en stadig omskiftende holdning til Peer og alle hans påfunn. Hele tiden veksler hun mellom beundring og forakt for alt sønnen står for. Hvordan skulle han i oppveksten vite hva som skulle til for å gjøre moren fornøyd? Solveig får høre om hvordan Vesle-Peer vokste opp på et småbruk som mer og mer var gått over styr på grunn av farens utsvevende liv. Moren hadde søkt å trøste Peer ved en flukt inn i fantasiens-, eventyrenes- og sagnenes verden.

SOLVEIG (*til Åse*): Fortell meg litt mer.

ÅSE (*tørrer øynene*): Om sønnen min?

SOLVEIG: Ja; – all ting!

ÅSE (*smiler og kneiser med nakken*):

All ting? – Trett ble du da!

SOLVEIG: Før blir I trett av talen å føre, enn jeg av å høre.

Scenen veksler til Peer som virrer omkring på fjellet. Ibsen lar handlingen umerkelig gli over i en visjon – i et knippe av scener – med erfaringer fra det hinsidige, opplevelser som vil prege Peer for resten av livet. Her møter han «den grønnskledte», en fristerinne som er selve motsetningen – vrengebildet – av Solveig. Hun er dovrekongens datter, og hun fører ham inn til Rondetfolket i bergets indre. Antroposofisk forstått kunne man si at hun har lokket Peer til å forbinde seg med undermenneskelige begjær-krefter av en art som er destruktive for all sjelelig integritet.

Møtet med trollene i berget kan sees som imaginasjoner. Her kommer det trollaktige i Peer selv til syne.

SKAM

Troll som vesener assosieres gjerne med en abnorm neddykking i materiens krefter, med groteske, kjempemessige kroppsformer til følge. Myter om slike riser og kjemper har overlevet fra førhistorisk tid og inngår i våre mytologier og eventyr.

Rudolf Steiner har påpekt at de første inntrykk av

det oversanselige som møter et menneske, alltid er et selvbilde, en selverkjennelse. I boken *Vitenskapen om det skjulte* viser Steiner hvordan erkjennelsen av ens ubearbeidede egenskaper vil utløse en følelse av skam. Og denne skamfølelsen er sterkt til stede i Peer når han møter Dovrekongen, som vil stille ham til ansvar for hans handlinger overfor datteren. Stemningen er umiskjennelig fanget inn av Theodor Kittelsen i hans bilde av denne scenen: «Slakt ham! Kristennemanns sønn har dåret Dovregubbens veneste mø!», som hofftrollene roper.

Dovrekongen avkrever Peer regnskap for hans livsførsel, og Peer stilles overfor valget mellom overgivelse av sine menneskelige vesenstrekk, eller utslettelse. Han presses litt etter litt til å tilpasse seg trollverdenens verdier, og drives fra skanse til skanse, idet han lager seg unnskyldninger for sin unnfalleshet.

DOVREGUBBEN: Ja, stopp min gutt; –

du har også noen tilsagn å give.

Brytes *ett* av dem, er hele pakten brutt, og du slipper ikke herfra i live.

Her følger en ofte sitert dialog, som på mange måter setter ord på kjernen i hele Ibsens skuespill:

DOVREGUBBEN: Hva er forskjellen mellom troll og mann?

PEER GYNT: Det er ingen forskjell så vidt jeg ser.

Stortroll vil steke, og småtroll vill klore; –

Likeså hos oss, hvis bare de torde.

DOVREGUBBEN: Sant nok; vi er ens i det og mer.

Men morgen er morgen, og kveld er kveld, så forskjell blir det nu likevel. –

Nu skal du høre hva det er for noget:

Der ute, under det skinnende hvelv,

Mellem menn det heter: «Mann, vær deg selv».

Her inne hos oss mellom trollenes flokk

det heter: «Troll, vær deg selv – nok!»

Problemstillingen, hva det vil si å være seg selv, vil forfølge Peer gjennom hele dramaet.

Peer Gynt i Dovregubbens hall, tegning av Theodor Kittelsen, 1913

Dette spørsmålet er han ute av stand til å finne svar på, uten i de øyeblikkene han er nær Solveig.

Enn så lenge viser Peer seg – utfra svarene han gir Dovrekongen – som fange av sin egen kynisme. Men snart aner han at han trenger å bryte ut av den verdenen han nå er havnet i:

PEER GYNT: En *ed* kan man jo alltid ete i seg; –
Men det å vite at en aldri kan fri seg,
At en ikke som et skikkelig menneske kan dø,
og gå som et bergtroll alle sine dage, –

Hele scenen utarter med at Dovregubben i sin vrede lar ungflokken gå løs på Peer, og det blir en kamp på livet løs. Da ringer kirkeklokker langt borte. Dette

får trollungene til å flykte «under bulder og hylende skrik». Hallen styrter sammen og alt blir belgmørkt.

PEERS MØTE MED «TERSKELEN»

I denne scenen har vi sett en Peer som er preget av en dyp skamfølelse over hva han er blitt som personlighet. Fornemmelsen av et trykkende ubehag ved å befinne seg i trollenes verden, ligger like under overflaten. Peer er havnet i en sjelden tilstand av «klarsyn» når det gjelder sine egne personlighetstrekk, men velger å bøye unna – tilpasse seg – til de trolske kreftene, og han er langt fra moden nok til å finne forbindelsen til sin egentlige individualitet, som jo er forbundet med Solveig.

Rudolf Steiner gjør noen interessante betraktning

ger om skamfølelsen som fenomen i menneskets sjeloliv: «Men denne skjulte skamfølelsen virker på en lignende måte som det vanlige livets åpenbare: Den hindrer menneskets innerste vesen i å tre frem som et synlig bilde. Uten den skjulte skamfølelsen ville mennesket se seg selv slik det i virkeligheten er. Det ville oppleve sine forestillinger, følelser og sin vilje, ikke bare som noe indre, men iaktta dem slik det iakttar steiner, dyr og planter. Slik skjuler denne følelsen bildet av mennesket for en selv. Og dermed tildekker den samtidig hele den åndelig-sjelelige verden».¹

Når vi enda ikke er klare for å møte selvbildet, som i andre sammenhenger hos Steiner omtales som menneskets «dobbelgtjenger», stiller denne dobbeltgjengeren seg i veien for ethvert innblikk i den åndelige verden. Dette er ment som en almen karakteristikk av det moderne menneskets situasjon.

Hos nåtidsmennesket, som ikke har opparbeidet noen innsikt i sine høyere bevissthetstilstander, er det ifølge Steiner til enhver tid sjelelige sperrer som beskytter den uforberedte sjel mot en prematur oppvåkning til åndelige iakttagelser som vedkommende ikke ville være moden for å møte. Som dikter utfra kunstnerisk intuisjon har Ibsen sett Peer omgitt av trollene, som et treffende bilde på hvor mennesket befinner seg utviklingsmessig.

I *Vitenskapen om det skjulte* utdypes dette: «Når menneskets indre vesen er skjult for en, kan man nemlig heller ikke se det hos seg selv som man trenger for å utvikle redskapene til å erkjenne den åndelig-sjelelige verden. Mennesket kan da ikke omdanne sitt vesen slik at det utvikler åndelige iakttagelsesorganer. – Hvis man imidlertid nå arbeider på utviklingen av disse iakttagelsesorganene gjennom en regelrett skolering, så fremtrer – som det første inntrykk som viser seg – det man selv er. Mennesket opplever sin dobbeltgjenger. Og denne selv-iakttagelsen lar seg ikke skille ut fra opplevelsen av den øvrige åndelig-sjelelige verden.»

Det første møte med en oversanselig verden vil således alltid bestå i erkjennelsen av menneskets eget

vesen. Mennesket vil se seg selv, usminket, med alle sine sanne tilbøyeligheter. Men det kreves en stor indre styrke for å kunne utholde det man ser. I antroposofien er denne selvinnsikten et sentralt element på erkjennelsesveien. På et imaginativ plan tar det form av det vesen, som Steiner så har kalt «dobbelgtjengeren» eller «Terskelens vokter». I det vanlige liv gjør terskelvokteren seg selv usynlig, og skjuler derigjennom hele den åndelige verden for menneskets blikk. – Dette er en velgjerning «så lenge mennesket ikke gjennom selvpoppdragelse har gjort seg forberedt til å kunne møte sin dobbeltgjenger med den nødvendige sjelelige styrke og besindighet», skriver Steiner.

BØYGEN

I alle esoteriske skoler beskrives en eksistensiell avgrunnsopplevelse der mennesket må overvinne angsten for selvets oppløsning. Møtet med «vokteren» har den funksjon at mennesket først skal kunne nærme seg den åndelige verden når det skjer på en måte som ikke fører ut i vrangforestillinger eller tap av selvets bevisste styring av egne sjelskrefter. Er man ikke klar for dette, vil man ifølge Steiner overmannes av en «umåtelig angst». Denne avgrunnsopplevelsen har Ibsen med full styrke skildret i Peers møte med «Bøygen». Peer føler seg på alle kanter omgitt av et ubestemmelig vesen som skjuler virkeligheten for ham. Han kjemper en desperat kamp mot overmakten, som på sin side svarer: «Den stor Bøygen vinner uten å kjempe.»

Imidlertid har Ibsen i sin dramaturgi sett at mennesket, takket være en høyere styrelse, må finne tilbake til sin menneskelige tilværelse. Igjen høres klokkeklang og salmesang fra det fjerne. Mor Åse har fått kirkene til å kime for å løse Peer ut av forbanelsen. Bøygen må innrømme: «Han var for sterk. Der sto kvinner bak ham.»

I det andre bildets sluttscene finner Solveig og lillesøsteren Helga den forkomne Peer, som har våknet fra sin skrekkopplevelse i berget. Solveig holder seg på avstand, men Helga oppsøker Peer for å gi ham en niste.

PEER GYNT: Hå, unge, er du her, hva er det du vil?

HELGA: Det er Solveig –

.....
1 Se: Rudolf Steiner: *Vitenskapen om det skjulte*, Antropos 2024, s.304-307.

Peer Gynt, tegning av Theodor Kittelsen, 1890

PEER GYNT (*springer opp*): Hvor er hun?

HELGA: Bak seterveggen.

SOLVEIG (*skjult*): Kommer du nær så setter jeg på sprang!

[...]

HELGA (*gråtende*): Å, hun tar benene fatt!

(*løper etter*) Vent!

PEER GYNT (*griper henne i armen*): Se her hva jeg har i lommen! En sølvknapp, unge! Den skal du få, – bare snakk godt for meg!

HELGA: Slipp; la meg gå!

PEER GYNT: Der har du den.

HELGA: Slipp; der står nistebommen!

PEER GYNT: Gud nåde deg hvis du ei –!

HELGA: Uff, du skremmer meg!

PEER GYNT (*spak; slipper henne*):

Nei jeg mente; be at hun ikke glemmer meg!

(*Helga løper.*)

ETTERORD

Vi vet jo alle hvordan det går videre i det tredje- og de følgende scenebilder av Peer Gynt-skuespillet. Helga, som har forstått Peers siste bønn om å snakke godt for ham, har bragt dette til Solveig. Solveig bestemmer seg for å oppsøke Peer, som nå er en frødløs, en utstøtt person som ikke kan vise seg nede i

dalen blant vanlige folk. Hun finner Peer i hytten inne på fjellet, for der å slutte seg til ham.

Disse scenene har for meg en overveldende skjønnhet, som har fulgt meg gjennom livet. Kanskje lar vi oss bevege av menneskets dypere trang til en gjenforening av det mannlige og det kvinnelige element; fra en urtid *før* mennesket ble delt som mann og kvinne, slik urgamle visdomstradisjoner har fortalt? Kanskje går det tilbake til selve tilstanden før utdrivelsen fra paradiset, – før menneskets nedstigning til et jordisk liv?

Men som vi vet; ender ikke dramaet her. Peer vil ut i verden «for å bli noe stort» – han er fortsatt lenket til sin lavere natur – mens Solveig sitter hjemme i hytten og venter, i full forvissning om at Peer «en dag» vil vende tilbake.

Kan vi tro på dette bildet? Dessverre er det i vår samtid en utbredt holdning å anse Solveigs rolle som et nærmest feilslått element i verket. Få er villige til å ta innover seg dette Ibsens vakreste dikt om kjærlighetens kraft. Intellektualistisk tankegods om kvinnesak og likestilling står i veien for opplevelsen. Til og med vårt Nasjonalteater, under den forrige teatersjef, fant det passende i klartekst å håne Ibsens Solveig-karakter, til almen latter fra publikum i salen. Det gav meg følelsen av å leve i en kald tidsalder.

Samtidig har Edvard Griegs musikk gitt en hel verden et direkte forhold til Solveig-skikkelsen som Peer Gynt-diktningens essens, og til verket som helhet. Mange andre komponister har forsøkt å gi musikalske tolkninger av *Peer Gynt*, men deres betydning har vært helt marginale sammenlignet med Griegs musikk, som bare vokser i dybde hver gang man opplever den. Man kan i dag si at Griegs sceniske tonedikt i vesentlig grad har bidratt til å bære Ibsens skuespill ut i den store verden.

KILDE:

Henrik Ibsen: *Peer Gynt. Et dramatisk Digt*, Den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel), trykt hos J. H. Schultz 1867, København.

Gunnar Ihlen er pensjonert folinist fra Opera-orkesteret (DNO&B) og redaktør i LIBRA.

RUDOLF STEINER OM LITTERÆRE STRØMNINGER I NORGE OG SPESIELT OM HENRIK IBSEN

I Norge er Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen og Arne Garborg skapere av en form for diktning hvis innflytelse kan spores overalt i Europa. Forut for dem virket på profetisk vis Jonas Lie og Alexander Kielland, førstnevnte som betydelig psykolog og skildrer av det folkelige liv, sistnevnte som en skarp kritiker av moralske oppfatninger og samfunnsmessige misforhold. Bjørnson er en dikter som med sin kunst tjener sitt fedrelands frihetsideal; en politisk ånd som i all sin virksomhet har kulturfremskrittet for øye og som ut fra en kjernesunn holdning makter å gi sine skikkelser et klart og sikkert omriss.

En revolusjonær ånd er Henrik Ibsen. Alt som den moderne kultur bærer i seg av omveltningstendenser har han tatt opp i sin personlighet. Han er en rik og allsidig natur. Hans verker viser derfor store forskjeller i stil og i de virkemidler som han bruker for å fremstille sin verdensanskuelse. Han oppsporer overalt de ansatser til forfall som ligger i samtidens anskuelser, moral og sosiale ordninger (*Samfunnets støtter* 1877); livsløgnen (*En folkefiende* 1882), forholdet mellom kjønnene (*Et dukkehjem* 1879, *Gengangere* 1881) tegner han med skarp penn; demoniske makter i det menneskelige sjeleliv fremstiller han som dyptgående psykolog (*Fruen fra havet* 1888, *Hedda Gabler* 1890, *Bygmester Solness* 1892), det mystiske i sjelelivet setter han frem i karakteristisk form (*Lille Eyolf* 1894). Som grunntema behandler Ibsen menneskelivets tragikk i *Brand* (1866) og *Peer Gynt* (1867). Presten Brand skal fremstille den faustiske bestrebelse hos menneskene som lever i samtidens forestillings- og følelsesart. Helten kjenner kun én kjærlighet, nemlig den som gjelder hans egne fornuftsideal, og han lar ikke sine følelser komme

til orde. I stedet for å bli herre over det menneskelige hjerte, med tanke på derigjennom å virkeliggjøre sine fordringer, søker han denne oppfyllelse gjennom ubøyelig hårdhet. Idealismen gjør ham utålelig. Deri ligger det tragiske i hans personlighet. Peer Gynt utgjør hans motsetning; han er et fantasimenneske hvis forestillinger har for lite rot i virkeligheten til at de kan omsettes til handling, slik det må være for at mennesket skal fungere i livet.

Det mangesidige ved den Ibsenske kunst åpenbarer seg særlig tydelig når man sammenligner *Kjærlighetens komedie* (1862), som viser oss dikteren som en tviler overfor livets mål, med *Kongsemnerne*, som oppstod bare et år senere, der man møter sikkerhet og tillit i opphavsmannens verdensanskuelse. Menneskets avhengighet av den ytre omgivelse, av de anskuelser som man lever blandt og mottar gjennom overlevering, settes frem i *De unges forbund* (1869), og viljen som er underlagt uforanderlige, naturlige nødvendigheter i alle ting, blir anskuelig gjennom *Kejser og Galilæer* (1873). *Vildanden* (1884) og *Rosmersholm* (1886) er sjelemalerier som taler om en dyptgående psykologisk innsikt. I stedet for den greske skjebne og en guddommelig verdensordning setter han den naturlovsmessige nødvendighet som dramatisk drivkraft, ikke slik at den straffer de skyldige og belønner de gode, men ved at den styrer menneskenes handlinger, så de triller nedover et skråplan som runde stener (*Gengangere*).

Rudolf Steiner: «Literatur und das geistige Leben im XIX. Jahrhundert.» GA 33. Om litterære strømninger i Norge. Oversatt av Jakob Kvalvaag. Har tidligere vært publisert i Antroposofi i Norge 4-2006.

Grunnstensmeditasjonen og Julestevnet 1923/24

ELIZABETH WIRSCHING - tekst og oversettelse

Vi bringer her bidrag fra to av dem som selv var til stede under Julestevnet ved Goetheanum 1923/24. Willem Zeylmans von Emmichoven (1893–1961) utga en del år senere en bok om Grunnstenen, og Arvia MacKaye Ege (1902–1989) skrev ned sine inntrykk fra Julestevnet som fant sted i snekkerverkstedet (Schreinerei) ved siden av ruinene av det første Goetheanum.

FJERDE VERS AV GRUNNSTENSMEDITASJONEN

Ved tidenes vende
trådte verdens-
ånds-lyset
inn i den jordiske
vesensstrøm;
natte-mørkets velde
var endt,
dagklart lys
strålte frem i
menneskesjeler;
lys,
som varmer
fattig hyrdehjerte;
lys,
som lyser
i vise kongehoder.

Guddommelig lys,
Kristus-sol,

varm
våre hjerter;
opplys
våre hoder;
at det må vorde godt
som vi
fra hjertet grunnlegger,
som vi
fra hodet
målrettet vil føre.

«VED TIDENS VENDEPUNKT»

Willem Zeylmans von Emmichoven, født 1893 i Nederland, var utdannet lege. Han ble elev av Rudolf Steiner og deltok på julestevnet som generalsekretær for det nyetablerte nederlandske landsselskapet. Zeylmans von Emmichoven grunnla den medisinske klinikken i Scheveningen. Han skrev senere en bok om «Grunnstenen» hvor følgende er hentet fra:

Jeg er mennesket, jeg er fortiden, nåtiden og fremtiden. Enhver dødelig skal løfte mitt slør ...

Skulpturen Menneskehetsrepresentanten (til venstre), som holder balansen mellom Lucifer og Ahriman, skulle plasseres under den lille kuppelen i det første Goetheanum, slik at alle som kom inn i bygningen gjennom vestrøren, skulle kunne føle at Kristus kom imot dem.

Den fjerde hoveddelen av Grunnstensmeditasjonen: «Ved tidens vendepunkt», inneholder en metamorfose av denne skulpturen.

Den taler om verdens åndelige lys – det guddom-

Ruinene av det første Goetheanum under julestevnet 1923/24. Foto: Rudolf Steiner Archive

melige lyset – Kristi sol.

Ahriman og Lucifer nevnes ikke, de er allerede overvunnet.

Det lys som gir den fattige hyrde hjertelindring, er ikke Lucifers lys som får de menneskelige hjertekrefter til å stige som en fortærende flamme over hodet. Det er heller ikke det lys som «lyser i vise kongehoder», det kalde intellektuelle lyset som Ahriman er fanget i.

Lyset nevnes fem ganger i denne delen av meditasjonen: Verdens ånds-lys, dagklart lys, lys som varmer, lys som opplyser, guddommelig lys.

Man kan betrakte disse fem ordene om lys som en femtagget stjerne, et slags lyspentagram, som har kommet inn i «den jordiske vesensstrøm» fra de guddommelige høyder.

Men skulpturen bærer på ytterligere en hemmelighet: Den er i bunn og grunn bare et slør som dekker en usynlig skulptur. Den usynlige skulpturen er den nye Isis, en ny tids Isis.

Bak de vesener som er til stede i skulpturen, skjuler det seg et sant vesen, den nye Isis, den sovende Isis. Steiner beskriver hvordan man på denne skulp-

turen kan se en skrift like tydelig som skriften på den tilslørte Isis-statuen, som tidligere lød:

*Jeg er alt, jeg er fortiden, nåtiden og fremtiden.
Ingen dødelig har ennå løftet mitt slør.*

I dag lyder skriften:

*Jeg er mennesket, jeg er fortiden, nåtiden og
fremtiden. Enhver dødelig skal løfte mitt slør ...*

Rudolf Steiner ønsket med denne nye Isis-myten å vise at i dag, i den åndelige bevissthetens tidsalder, hvor den egyptiske kulturepoken rekapituleres, må den imaginative bevisstheten gjenvinnes. Dette innebærer å gjennomskue en rekke illusjoner som har grepet menneskenes sjel i de vitenskapelige «dyp-sindigheters» tidsalder. Selv den sovende Isis, det sanne menneskevesen, som sover i ethvert menneske, er rammet av disse illusjonene.

Men kraften i Golgata-mysteriet virker gjennom sjelens ubevisste krefter, og den gir oss en mulighet til å forstå ordene i Johannesevangeliet:

«I begynnelsen var ordet.»

Logos' kraft må gripes på nytt. I en tid som lever i abstraksjoner, og hvor begrepene bare eksisterer som døde tanker, vil mennesket gjøre fremskritt når vi lærer å erfare på nytt Ordets skapende kraft i oss.

RUDOLF STEINERS ÅPNINGSTALE

Arvia MacKaye Ege, født 1902, var en amerikansk poet som bodde i Dornach.¹ Hele sitt voksne liv arbeidet hun for antroposofien gjennom sin kunst og et banebrytende arbeid for praktisk kunst innen steinerpedagogikken. Hun var med og grunnla Hawthorne Valley Farm School og Adonis Press.

Slik gjengir Arvia MacKaye Ege Rudolf Steiners åpningstale:

«Dere sitter her, i denne provisoriske trebygningen som vi over natten måtte bygge ut, i dette arme hus, i denne karrige ruinhaugen. Mange av dere må lide bitert i kulden. Men jo mer vi kommer inn i stemningen

.....
1 Fra «Das Goetheanum» 51/52-2023. Utdraget er hentet fra *Journal for Anthroposophy in USA*, høsten 1974: «The Experience of the Christmas Foundation Meeting, 1923.»

Arvia MacKaye Ege

og erkjennelsen av at denne ytre verden som omgir oss, er en maya-illusjon, desto mer blir vi i stand til å utvikle den sterke, aktive stemningen som vi trenger for de kommende dagene ...

Den antroposofiske bevegelsen er ikke en jordisk tjeneste. Den er i sin helhet og helt inn i alle dens enkelte deler, en guddommelig tjeneste ...»

GRUNNSTENSMEDITASJONEN

Da Rudolf Steiner introduserte Grunnstensmeditasjonen, beskriver Arvia det slik:

«Vi kunne føle at denne handlingen, mens den ble gjennomført her på jorden, ble fullbrakt på det aller høyeste spirituelle nivå og derfor er en slik handling som ikke kan forgå. Den er der og vil alltid vente på

oss. Og fordi den ble fullbrakt på dette høyere nivå, kan den i det uendelige mangfoldiggjøre seg selv og bli til virkelighet i hvert eneste hjerte.»

TAKKET RUDOLF STEINER

Ved stevnets slutt gikk Louis Werbeck² frem og takket Rudolf Steiner. Arvias beretning om dette øyeblikket sier så mye om hvor enestående julestevnet var for dem som deltok:

«Jeg vil forsøke å beskrive et siste bilde fra stevnet. Var det i det hele tatt mulig for noen av oss å kunne si noe om det som hadde skjedd gjennom hele julestevnet?

En skikkelse reiste seg, Louis Werbeck, og gjorde det som på mange måter virket helt umulig, fordi

.....

² Louis Werbeck. Musiker og en ledende skikkelse i det tyske antroposofiske selskap i Hamburg.

ingen naturlig nok følte seg i stand til å si så mye som et ord. Han takket Rudolf Steiner, og det var som alle hjertene som var til stede, slo i takt med disse enkle ordene.

Så takknemlige vi var, for at noen hadde mot til å si noe! Og så følger et bilde, som er dypt preget i min sjel, som noe som man beholder for seg selv og sjelden berører, fordi det er som et vindu inn til en dyp hemmelighet.

Da Herr Werbeck var ferdig med å takke, bøyde den gebrekkelige og majestetiske skikkelsen til Rudolf Steiner seg ned mot ham og kysset ham. Etterpå fulgte et langt øyeblikk i stillhet, før Rudolf Steiner rettet en stor takk på en beskjeden og sart måte, og vendte blikket mot ruinene og lot blikket vandre over ruinene til Goetheanums evighetsånd.»

Elizabeth Wirsching er styremedlem i Antroposofisk selskap i Norge og redaktør av Antroposofi i Norge.

Vitenskapen om de skjulte realitetene

AV ARNE ØGAARD

Vitenskapen om det skjulte regnes som en av fire grunnbøker i Rudolf Steiners livsverk. De som ikke leser tysk, har lenge vært henvist til Johannes Hohlenbergs danske utgave. Den har et ganske tungt tilgjengelig språk, og det er derfor gledelig at vi nå har fått en ny norsk oversettelse. Den ble påbegynt av Harald Haakstad, videreført av Terje Christensen, og til slutt gjennomarbeidet av Gunnar Ihlen i samråd med Arne Møller.

Det er blitt en bok som er god å lese, men ikke dermed sagt at alt av innholdet er lett tilgjengelig. Det er heller ingen bok vi blir ferdig med etter første gangs gjennomlesning. Den inneholder en rekke temaer vi kan bearbeide gjennom resten av vårt jordiske liv. Andre deler gir derimot en klar og grundig oversikt. Dette gjelder spesielt første del av kapittelet: «Vitenskapen om det skjulte og dens egenart.» Her gir Rudolf Steiner en sammenhengende fremstilling av hva antroposofi er og hvordan vi skal forholde oss til det som han frembringer.

Antroposofi betyr kunnskap om det å være menneske, og de to kapitlene «Menneskets vesen» og «Søvn og død», gir gode innføringer i menneskelivets hemmeligheter. I den siste hoveddelen om den meditative skoleringsveien, vil mye av det innledende stoffet være noe som alle kan gripe fatt i. Den midtre hoveddelen «Verdensutviklingen og mennesket» er derimot svært utfordrende, fordi det her kun gis korte innblikk i nærmest ufattelige prosesser.

Personlig har jeg aldri kunne tro på dogmet om at verden ble til ved en enorm eksplosjon, og at det så gjennom en uendelig serie av tilfeldigheter, skulle oppstå mennesker, dyr og den vakre og harmoniske naturen som omgir oss.

Bibelens mytologiske bilder av Gud som skapte det hele i løpet av seks dager, kan selvsagt heller ikke tolkes bokstavelig. Men hvis man aner at det står en guddommelig kraft bak det hele, blir spørsmålet om hvordan det så foregikk? Det dreier seg ikke om seks dager, men umåtelige lange tidsrom som ikke kan tidfestes med våre kalendere, og der 3 x 3 englehierarkier er virksomme, som selv også er i forvandling. Det er en fordel å kjenne noe til disse høyere vesenene før en gyver løs på dette stoffet. I det minste bør en studere oversikten på side 360 og bli fortrolig med de ulike navnene som brukes i boken. De veksler mellom betegnelser fra den kristelige-gnostiske tradisjonen og det som kalles antroposofiske navn.

Det dreier seg ikke om intellektuelle forklaringer, men om bilder vi kan leve oss inn så langt vi klarer å fastholde detaljene. Det starter med en tilstand av virksomhet i ren varme. Denne går så inn i en hviletilstand før alt gjentas på nytt, men hvor lys og luft også kommer til. Nye hviletilstander, nye gjentagelser, men hele tiden forberedes det som til slutt skal bli mennesket.

I neste skritt kommer fuktigheten inn og spesielt den fysiske kroppen er nå godt forberedt til den siste tilstanden som er Jorden, og hvor mennesket og naturen manifesterer seg i det vi kaller fysisk tilstand. Grunnlaget for det som skal bli mineraler, planter

og dyr skilles ut underveis. Det er ikke tilfeldig at hver minste detalj i menneskekroppen og naturen er visdomsfylt utformet.

Det siste vesenet som materialiserer seg, er mennesket. Dette stemmer med funnene til moderne vitenskap. Men det som er radikalt forskjellige i Rudolf Steiners fremstilling, er at idéen, dvs. forstået til mennesket, er det opprinnelige som har dannet grunnlaget for resten av naturen. For noen vil dette være en rystende og provoserende fremstilling. For meg besvarte boken (Hohlenbergs versjon) mange av spørsmålene jeg hadde under biologistudiet på Universitetet i Oslo. Ifølge Rudolf Steiner er det ingen motsetninger mellom antroposofi og naturvitenskaplige fakta. Men innenfor de naturvitenskaplige miljøene finnes det teorier og dogmer som ikke passer sammen med de åndsvitenskaplige observasjonene.

Å sammenholde naturvitenskap og antroposofi er ikke alltid like lett, men det er alltid mulig å ha flere tanker i hodet på en gang. Det vil si at en kan tenke at fra antroposofiens perspektiv ser det slik ut, og fra naturvitenskapens ser det slik ut. En dag kan kanskje motsigelsene løse seg i en høyre enhet.

Å kunne leve med ulike tanker samtidig, vil være

et godt utgangspunkt for å lese denne boken. Den må i hvert fall ikke gjøres til et dogmeskrift.

Etter menneskets inntreden på jorden får vi en kort innføring i kulturutviklingen gjennom ulike kultur-epoker, og mot slutten er det også flere interessante temaer.

Kaj Skagen har skrevet en informativ innledning som setter boken inn en historisk og aktuell sammenheng.

Rudolf Steiner:

Vitenskapen om det skjulte. Et omriss av en oversanselig verdensanskuelse. Originalens tittel: *Die Geheimwissenschaft im Umriss*, 1. opplag 1910.

Oversatt av Harald Haakstad, Terje Christensen og Gunner Ihlen. Innledning ved Kaj Skagen. Innbundet, 368 sider. Utgitt av Antropos Forlag 2024. Pris 390,-

FRA KAJ SKAGENS INNLEDNING TIL BOKEN:

Plasseringen av Steiner i en bred ånds- og idéhistorisk kontekst og tradisjon, innebærer på den ene side en historisering av Steiner og antroposofien, slik at han inntar sin plass ved siden av skikkelser som Platon, Paulus, Paracelsus, Swedenborg og Blavatsky, i et mystikernes panteon vi kan besøke som tilskuere og studenter. Den provokative og skapende kraften vil svinne inn til minner. Verket blir først forstått, så begravd under hjernestøvet, og sakte forvandlet til gåter ingen kan løse, som et nytt kapittel i esoterikkens historie, ved siden av oldtidens mysteriereligioner, den hermetiske visdom, rosenkorsernes

symbolikk og teosofenes automatiske skrift. Men Steiner som moderne representant for en esoterisk strømning som går tilbake til de eldste tider, ja til menneskehetens barndom, åpner samtidig for en motsatt bedømmelse av hans betydning. Idet antroposofi ikke lenger er betegnelsen på en merkelig og avskyelig sektarisme for flokker av åndelig spedalske, utvides og aktualiseres retningen som manifestasjonen av en kulturell kraft som så langt fra å være utladet, har sin storhetstid ikke bare bak seg, men også foran oss.

I 1960- og 70-årene gikk mange i min generasjon

rett til Steiners esoterikk uten å finne den merkelig, for vi var forberedt på den gjennom samtidens ungdomskultur. Samtidig overmette og utsultet av en materiell overflodskultur som ikke visste om annen livsmening enn tom plikt eller tom nytelse, oppsøkte vi verdens utkanter og undergrunner etter de tapte motiver for å leve. Blendet av opplysningens kjempelykter som sved av alle gjemmesteder, lette vi etter våre liv i modernitetens skygger og på historiens skraphauger. Vi ble vidåpne for en alternativ livs- og verdensforståelse. Vi fant mystikken i gammel litteratur og ny populærmusikk, først i form av østlig filosofi og religion i alle mulige avskygninger, og fikk nye selvfølgeligheter: åndens realitet og udødelighet, karma og reinkarnasjon, jorden som en levende organisme, livet som meningsfullt drama, menneskemøter som skrift i en løpende fortelling, den kosmiske utvikling som et bånd som vevde alt

i universet sammen. For en slik livsfølelse kunne *Vitenskapen om det skjulte* fremstå som ordning av et velkjent kaos.

Steiners utviklingstanke er i tråd med mystikkens tradisjoner mer syklisk enn lineær. Han ser for seg den vitenskapelige opplysning og sekularisering som nødvendige vilkår for moderniteten, dvs. menneskets myndiggjørelse og realiseringen av det selvstendige individ. Men han mener at dette individet, idet det realiserer seg selv, må overskride sin nyerobrede individualisme for at den ikke skal bli destruktiv og dødelig. Samtidig er denne overskridelsen ikke mulig uten at den moderne og vitenskapelige verdensanskuelsen tar opp i seg det åndelige menneske- og verdensbildet vi først måtte oppgi for å bli «moderne».

Kaj Skagen

Fremtidens forskning - beriket av åndsvitenskap

AV ARNE ØGAARD

Rudolf Steiner valgte å kalle sitt arbeid for åndsvitenskap. Det provoserte samtidens forskere, og det provoserer minst like mye i dag. Steiners arbeidsmetode befant seg langt bortenfor det som var akseptert i samtlige grener av tradisjonell vitenskap. Selv hevdet han å ha den samme grunnholdningen som i naturvitenskapen, nemlig nøyaktig observasjon, klar

tenkning og sikker dømmekraft.

I naturvitenskapen skal alle resultater kunne etterprøves. Steiner hevdet at dette også var mulig i åndsvitenskapen. Moderne naturvitenskap anvender ofte avansert teknologi, mens det i åndsvitenskapen må skje gjennom utviklede indre sjelsevner. Dette siste er ikke enkelt, fordi en lett kan bli utsatt for illusjoner og feiltagelser. Men Steiner hevdet at en også kunne undersøke det han la fram med vanlig logisk

tenkning, man kunne undersøke om det var sammenheng og i overenstemmelse med egne erfaringer og innsikter.

MANGE ULIKE VITENSKAPER

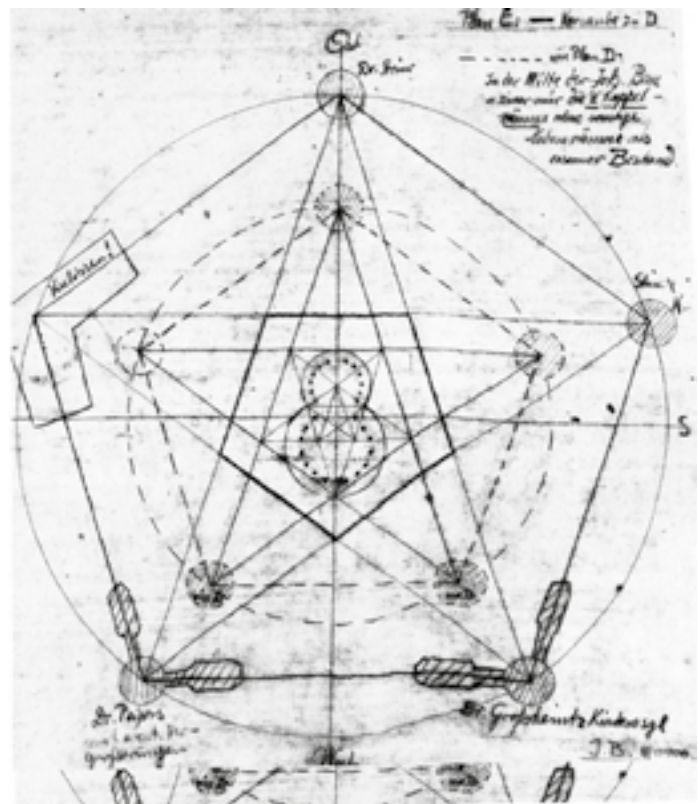
Jeg hører ofte utsagn som: «Jeg tror ikke på Gud, jeg tror på vitenskapen» og «Dette er/er ikke vitenskapelig bevist». Det er fraser som mye brukes for å unngå å undersøke viktige eksistensielle spørsmål. Slike utsagn hemmer utviklingen av en felles og helhetlig virkelighetsforståelse. I Norge finnes kjente fysikere som tror på Gud, og jeg har møtt ledende antroposofor fra ulike land som har hatt høye universitetsstillinger i fysikk og medisin.

I dag er det et spørsmål om vitenskapen kan bevise noe som helst. Det er snarere slik at en teori består inntil det kommer et eksempel som viser at den ikke stemmer.

Vi har også en rekke ulike vitenskaper med ulike kriterier. En professor på universitet pleide å si: «Vi fysikere holder på med vitenskap fordi de ulike faktorene er klare og gjennomskuelige. (Skjønt dette gjelder kanskje ikke kvantefysikken.) Men fysikerne er skeptiske til kjemikerne fordi deres prosesser er langt mindre gjennomskuelige. Kjemikerne mener derimot at de holder på med vitenskap, men er skeptiske til biologer og landbruksforskere fordi livsprosessene her kommer inn og skaper store variasjoner. Biologene mener derimot at de bedriver ekte vitenskap, men er skeptiske til de humanistiske fagene, fordi der kommer det inn følelser og viljesimpulser og irrasjonal tenkning.»

Disse vitenskapsgrenene har ulike kriterier. Men hvis det finnes ulike kriterier i de ulike fagområdene, hvorfor kan da ikke åndsvitenskapen ha sine egne kriterier?

*Tre holdninger er avgjørende:
Vi må møte verden med undring og ærefrykt.
Vi må lytte til den indre stemmen som kalles samvittigheten.
Vi må ha et strengt krav til det vi omtaler som sant.*

Pentagram tegnet over det første Goetheanum.

DOBBELTBLINDE FORSØK

I medisinsk forskning kreves det dobbeltblinde forsøk. Det vil si at en gruppe får en virksom pille, og den andre gruppen blir fortalt at de får en virksom pille, men denne inneholder ingen virkestoffer. Det dobbeltblinde kommer inn ved at de som deler ut pillene og observerer resultatene, heller ikke vet hvilke piller som er virksomme.

Jeg har studert ernæringsforskning hvor man benyttet samme metode, men der er det sjelden du får samme resultat hvis du prøver med to nye grupper. Blant mennesker er det mye individuelt som kan innvirke på resultatene.

I ernæringsstudiet ville jeg fordype meg i bakgrunnen for de ulike kostrådene. Jeg satte meg på biblioteket og leste mange ulike undersøkelser om et tema, men jo mer jeg leste, desto mer forvirret ble jeg. Alle forsøkene viste forskjellige svar. I over 100 år har man forsket på sammenhengen mellom fettinntak og hjertesykdommer, og det kommer stadig nye resultater. Mens melkefett lenge ble regnet som en alvorlig synder, kom nye undersøkelser som frikjente smør og ost. Dette bare som noen eksempler på hvor

vanskelig det er å få klare og entydige svar som skal gjelde for alle.

INDIVIDUELLE TILPASNINGER

Mange av metodene som anvendes i det som kalles alternativ eller komplementær medisin, er basert på individuelle tilpasninger, og de egner seg derfor ikke for doble blindforsøk. Det sier seg selv at man ikke kan gi noen akupunktur og andre liksom-akupunktur, og at den som setter det ikke vet hvem som får hva? Kravet til doble blindforsøk passer godt på noen områder, mens man på andre må utvikle alternative metoder.

Dette har man da også gjort innen de humanistiske vitenskapene. Opp gjennom årene har jeg fylt ut flere spørreskjemaer som har vært del av et forskningsprosjekt. Men jeg har aldri følt at disse skjemaene har gitt et korrekt og fullstendig bilde av min virkelighet. Jeg er derfor skeptisk til alle forskningsresultater. Jeg spør meg alltid om *hva* som egentlig er målt, *hvordan* observasjonene har foregått og *om* denne forskningen stemmer med mine erfaringer og annen forskning på området. Det gjelder spesielt forskning innen pedagogikk, hvor det ofte trekkes bastante konklusjoner på begrensede studier.

I en debatt om økologisk jordbruk presenterte jeg noen undersøkelser som viste at husdyrenes fruktbarhet sank når de fikk fôr dyrket med kunstgjødsel. Min mot-debattant på det som den gang het Landbrukshøyskolen på Ås, svarte at en alltid kan finne en undersøkelse som understøtter ethvert standpunkt. For meg åpnet det bevisstheten for hvor kompleks virkeligheten er og hvor vanskelig det er å finne sikker og generell viten.

Forskere finner sjelden sannheter, men hvert prosjekt er et bidrag til det store og mangfoldige bildet. Dette vet de fleste forskere, mens populærvitenskapen gjerne vil publisere forenklede «sannheter».

BLIR TIET NED

I mange år har det vært krav at forskere skal være produktive. De blir målt etter hvor mange fagfelle-vurderte artikler de publiserer i spesielle tidsskrifter. Jeg har et inntrykk av at dette har bidratt til at mange

forskere har engasjert seg mindre i fagets tilknytning til den reelle hverdagen. Når jeg en gang iblant lytter til forskningskonferanser, kan jeg få en følelse av at jeg befinner meg i en helt egen verden, hvor de rir egne kjepphester og hvor visse dogmer er utbredt. Det finnes heldigvis hederlige unntak.

Det grunnleggende dogmet i dagens akademiske verden, er at kun det materielle er virkelig. Våger du å opponere mot dette, kan du fort bli frosset ut av systemet. Et interessant eksempel er den amerikanske psykiateren Ian Stevenson som gjennom 50 år undersøkte 3000 barn som hadde erindringer om tidligere liv, og hvor en tredjedel av disse erindringer var umulig å avvise. Det omfattende forskningsarbeidet hans blir tiet ned, fordi det bryter med dogmet om at kun det materielle er virkelig.

MER ENN MATERIE

Rudolf Steiner aksepterte fullt ut de faktiske oppdagelsene i datidens naturvitenskap. Han mente at en seriøs fordypning i naturvitenskapen, ville vekke spørsmål om hva virkeligheten kan være mer enn materie. Her kan antroposofien bidra til å skape et helhetlig verdensbilde. Men hvis dette skal bli en realitet, trengs en samtale om hvordan vi på en mest mulig saklig måte skal forholde oss til det ikke-materielle.

Steiner pekte på tre vesentlige og avgjørende grunnholdninger: Vi må møte verden med undring og ærefrykt. Vi må også lytte til den indre stemmen som ofte kalles samvittigheten. Til slutt må vi ha et strengt krav til det vi omtaler som sant.

Dessverre ser vi i samtiden at mange nærmest forholder seg fanatisk til forenklede delsannheter og rene illusjoner. Men med disse nevnte grunnholdningene kan vi alle øve en forskende holdning til virkeligheten.

Arne Øgaard er steinerskolelærer, skribent, forfatter og redaktør for bladet Pengevirke.

Originaltegning av Rudolf Steiner til den lille kuppelen i det første Goetheanum.

Rudolf Steiners Original-Entwurf
für das Mittelmotiv über dem
ausgewählten Altarfenster in der
kleinen Kapelle des ersten Goethehauses
Signiert Maria Steiner

BOKOMTALE

Antroposofien i metamorfosens lys

FORVANDLINGER I NATUREN OG MENNESKET

AV ARNE ØGAARD

En ny bok fra Geir Hågvar beskriver sammenhengen mellom Goethe og Rudolf Steiner. Boken viser hva som vil være en nødvendig utvidelse av naturvitenskapen, hvis vi skal bli bedre i stand til å bekjempe de store truslene vi har skapt mot naturens og dermed også vår egen eksistens.

«Mennesket må fra og med sin inntreden i vår bevissthetskrevende epoke selv gi sin kultur en spirituell retning hvis den skal ha oppdrift i seg. Og det er opp til menneskene å holde sitt eget sjeleliv levende.» Dette er et av mange viktige Steinersitat i boken. Det peker på at vi har en stor utfordring i å holde oss levende og bevegelige i tenkningen. Vi må være i stand til indre forvandling.

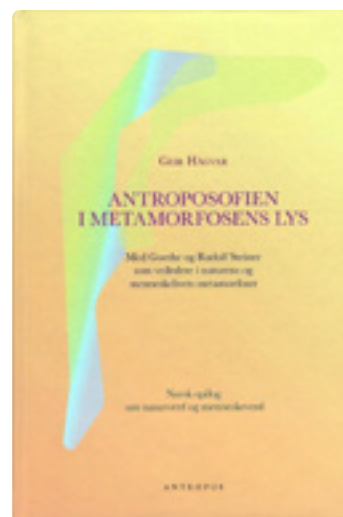
Allerede Goethe advarte mot det han kalte abstraksjonens farer. Dette kommer tydelig frem i *Faust*. Dramaet om den lærde doktoren som fordypet seg i alle samtidens sentrale fag, men likevel ikke trodde at han visste det rette. «Jeg tror ikke jeg kan gi mennesket del i det som forløser en menneskesjel.» Faust inngikk en avtale med Mefistofeles med håp om å få oppleve et virkelig meningsfylt øyeblikk.

Goethe selv arbeidet derimot med å utvikle en naturvitenskap hvor både tanke og følelse kunne være med. Spesielt fordypet han seg i fargelæren som ikke

bygget på en teori, men på et urfenomen som alle kunne innse og oppleve. Han studerte mennesker og dyr, og gjorde omfattende studier av plantenes metamorfoser. En plante setter først ut ett blad, og så kommer ett til som er noe større og litt mer differensiert. Slik fortsetter det inntil bladene begynner å trekke seg sammen, og vi til slutt får blomsten.

Rudolf Steiner anbefalte nøyaktig observasjon av plantens utvikling, men at vi samtidig observerer hva som skjer i vårt indre når vi gjør dette arbeidet. Steiner var opptatt av at Goethe ga ansatsen til en vitenskap om det levende, og at vår oppgave er å føre dette arbeidet videre.

Allerede som ung mann fikk Rudolf Steiner i oppgave å redigere og skrive forord til Goethes naturvitenskaplige skrifter. For ham skapte dette arbeidet en harmoni mellom de indre lengslene og det som

strømmet mot ham fra den ytre verden. Samtidig som han oppdaget at metamorfoselæren bar i seg kimen til å bli anvendt på menneskets sjel og ånd.

Geir Hågvars hovedanliggende med boken er å skape bevissthet om alle stedene Rudolf Steiner bruker metamorfoselæren. Dette er tekster hvor vi utfordres til å arbeide med vår indre forvandling. Uten et slikt arbeid vil også antroposofi kunne bli tørr og intellektuell.

Rudolf Steiner oppfordret til et aktivt arbeid som kan gi økt forståelse av hvordan kreftene som virker i naturen, også virker i det sjelelige i oss. Det dreier seg ikke bare om rent biologiske forhold, men også om spirituelle krefter som virker inn fra universet.

Gjennom hele sitt liv forsvarte Steiner antroposofiens vitenskapelighet, samtidig som han respekterte

tidens naturvitenskap og prøvde å komme i en dialog med den, for om mulig å utvikle en felles «filosofi om mennesket». Noe han ikke oppnådde. Denne boken er derfor en påminnelse om at dette fortsatt er en viktig oppgave.

Geir Hågvar har også samlet og kommentert mye annet som kan inspirere og være til ettertanke, men ganske kort om hvert tema. Det er derfor en fordel å ha noe kunnskap om både antroposofi og Goethe før en gir seg i kast med disse tekstene.

Geir Hågvar

Antroposofien i metamorfosens lys.

Med Goethe og Rudolf Steiner som veileder i naturens og menneskelivets metamorfoser.

Antropos 2024

NY ØKONOMI FOR EN TRUET VERDEN

Arne Øgaard

Vidarforlaget 2024

Allerede i april overskrider vi nordmenn vår årlige kvote for ressursbruk og forurensning. Redusert forbruk er nødvendig både for å berge klimaet og miljøet og for å oppnå en rettferdig fordeling av energi og jordens materielle ressurser. Men redusert forbruk i den rike del av verden, kan forårsake stor arbeidsledighet.

Det trengs åpenbart et nytt økonomisk system som kan skape en rettferdig og bærekraftig fordeling. Men det finnes ingen enkel oppskrift til et slikt system. Det må skapes i samarbeid mellom alle engasjerte mennesker. Denne boken er et bidrag til denne prosessen.

Boken kan kjøpes hos www.solumbokvennen.no og hos alle andre som selger bøker.

Språkforming på Vallersund Gård

AV DAG BLAKKISRUD

Jeg er så heldig å ha mange gode venner i Camphill-landsbyene. Av og til blir jeg invitert, og i vinter fikk jeg en hyggelig epost fra Corinna og Dag Balavoine på Vallersund Gård: Om jeg ville komme og undervise en uke i språkforming? Selvfølgelig ville jeg det!

Da tiden nærmet seg, var det fortsatt bare få vårtegn i Oslos gater, litt fuglekvitter og en anelse mindre snø, og på Gardermoen var det grått og trist da det lille flyet til Ørland lettet i tåke. Men over

fjellet åpnet skylaget seg, og da vi fløy Orkdalen ned mot Trondheimsfjorden og ut mot Fosen, badet landskapet under oss i sol. Det glitret i de små vannene i skogen, og Trondheimsfjorden så ut som den var laget av gull.

Det lille flyet landet litt på skeive, for selv om det var sol, var det ikke vindstille! Det er det sjelden ute på det flate Ørlandet. Men når vi først er her, kan jeg skyte inn litt historie. På Ørlandet ligger den mektige gamle Østråtborgen, som for lenge siden huset adelsfolk som styrte over Trøndelag og hadde makt helt ned til Danmark. Den mest kjente var Fru Inger til Austrått, som Henrik Ibsen har skrevet et skuespill om. Så Ørlandet er et sentralt område i norsk historie!

VALLERSUND GÅRD

Et stykke lenger nord på Fosenhalvøya ligger Vallersund Gård, helt ut mot skipsleia. Det gamle handelsstedet var naturlig beskyttet mot stormene fra storhavet med Valderøya rett utenfor. I dag fremstår Vallersund Gård som en liten oase, omringet av skog og fjell, med staselige, vakre, historiske bygninger, særlig hovedhuset, men også de gjenoppbygde bryggene og de gamle stabburene. Det er lett å fantasere om det yrende livet som må ha vært her i gammel tid med båter og fiskere og oppkjøpere og selgere av alle slags varer. I *LandsByLiv 50* skrev vi om da Hans Nielsen Hauge kom til Vallersund for mer enn 220 år siden.

Ved havna står fortsatt den gamle butikken, innredet slik butikker var for hundre år siden. Blåmalte hyller med all verdens ting og en stor ekspedisjonsdisk der kunder fortsatt kan handle varer på lørdager.

Valsøyfruen helt bakerst i båten sammen med sin husjomfru, barna og guvernante, cirka 1884.
Foto: Museet kystens arv, digitaltmuseum.no

Valtersund Gård Camphill-landsby og FRAMskolen på Fosen. Foto: Dag Balavoine

I rommet henger også et foto av Valsøyfruen, som en gang eide Valtersund Gård. På bildet er hun på søndagstur med barna i robåt på fjorden.

FRAMSKOLEN

Så kom det nyere tider for handelsstedet. I 1981 overtok Camphill Landsbystiftelse Valtersund Gård fra familien Normann, og landsbylivet fikk utvikle seg i forskjellige faser. Som en del av Camphillvirksomheten ble FRAMskolen etablert i 2003 som et lærested og et tilbud for unge voksne med utviklingshemming, etter videregående skole. Elevene bor i det vakre hovedhuset på gården, og det sosiale livet som oppstår der, er en del av læringen, sammen med de ulike fagene, musikk og andre aktiviteter som hører med til en utdanning. På FRAMskolen forbereder de unge voksne seg på livet som voksne i dagens samfunn, – noe som er krevende for de aller fleste, både med eller uten særskilte behov.

SPRÅKFORMING / TAL-GESTALTNING

I løpet av uken på Valtersund fikk vi tid til å gå dypere inn i språkformingens muligheter, i en kombinasjon av øvelser og foredrag. Jeg studerte språkforming med Trond Solstad på eurytmiskolen i Moss for mer enn 30 år siden, før jeg fikk komme til Sveits og ble elev ved høyskolen i Goetheanum i Dornach. Faget har sitt utgangspunkt i Rudolf Steiners tanker

om et levende språk og ble utviklet i et tett samarbeid med Marie Steiner, som var skuespiller. På svensk heter språkforming «talgestaltning», et ord jeg liker bedre, for vi former jo egentlig ikke i språket, men gestalter det gjennom talen.

Stort sett lager alle levende vesener lyder: sauene breker og fuglene kvitrer, og de store hvalene kan visstnok rope så høyt at det kan høres av hvaler på den andre siden av jorda. Men mennesket må bruke sitt «jag» for å uttrykke seg gjennom språket. Det gjør det gjennom å ta i bruk de høyere sansene, som ordsans, tankesans og jeg-sans. Rudolf Steiner mente at språklige ytringer er et selvstendig sanseområde som virker bakenfor hørsel og syn.

For å gjøre det litt enklere, kan vi si at språkforming betyr å trene «jeget» sitt gjennom å øve i språket. I tillegg kan vi trene på uttalen og diksjonen. Men vi kan også øve egen forståelse av andres meninger og hvordan skille mellom disse. Språkforming er til hjelp også når man skal utforme en rolle, for eksempel til et julespill eller andre spill som skal oppføres.

NYERE FORSKNING

De senere årene har jeg vært opptatt av å sammenligne det som Rudolf Steiner har sagt, med det som fremlegges av nyere nevropsykologisk forskning. Slik det ser ut for meg, snakker Steiner og dagens

Språkøvelser FRAMskoleelever. Foto: Dag Blakkisrud

forskere om de samme tingene. Steiner sier at mye er så komplisert at det ikke går an å beskrive det med menneskelige ord. May-Britt Moser, som fikk nobelprisen for hjerneforskning, uttaler at det hun forsker på, er så komplisert at det ikke kan forklares, men kanskje et symfoniorkester kunne spille det? Uansett handler det om hva som foregår inne i hjernen vår. Steiner mener at «jeget» spiller seg i hjernens celle-strukturer, mens May-Britt Moser kaller celle-strukturene for «speilnevroner».

Ifølge Steiner er det som skjer i strupehodet når vi snakker eller synger, noe som er viktig for hele mennesket. Stemmen er noe helt personlig. Ingen har lik stemme.

LITT SPRÅKHISTORIE

Tenker vi over det, er det ganske rart at vi snakker så

Ἐν	En	in
ἀρχῆ	ar- chê	beginning
Ἐν ἀρχῆ	En ar- chê	in the beginning
ἦν	ên	was
λόγος,	lo-gos	word
ὁ λόγος,	ho lo-gos	the word

forskjellig. Hvorfor heter et tre nettopp «tre»? Mens det heter «baum» på tysk? Og «herbre» på fransk? Og hvorfor var noen språk dominerende for lenge siden, men er borte i dag? Og hvorfor endrer språket seg hele tiden?

Noe annet spennende er å høre hvordan kjente tekster høres ut på andre språk, for eksempel Johannesprologen fra Bibelen (Johannes 1:1-18), som på norsk begynner slik: «I begynnelsen var Ordet. Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud.» Det ble opprinnelig skrevet på gresk. (Se nederst til venstre.)

Det oppstår en ganske spesiell følelse når vi klarer å uttale disse ordene på det opprinnelige språket. Vi vet hva det betyr, ord for ord, men forstår vi hva som opprinnelig er ment?

LYDER BLIR TIL ORD

Alle språk er bygget opp av lyder: vokaler og konsonanter. Grovt sett kan vi si at det finnes 12 konsonanter og 7 vokaler. Disse utgjør utrolig mange mulige sammensetninger, betoning og annet som gjør de mange verdens språk mulige. Jeg snakket med en dame fra Kina som sa at A på kinesisk har 9 ulike betoning, som hver for seg betyr forskjellige ting! Slik er det ikke på norsk unntagen med noen få ord, for eksempel 'bønner' og 'bønder' – som skrives ulikt og uttales ulikt, men som for mange utlendinger høres helt likt ut.

Det er vanlig å tenke seg at lydene (bokstavene) ikke betyr noe i seg selv, at de først får mening når de settes sammen til ord. Men for oss som driver med språkforming og eurytmi, oppleves det annerledes. Hver lyd har en betydning for seg og kan uttrykke mange ting. Ta A som eksempel: Ah sier vi gjerne hvis vi får en overraskelse. Ahhhhhh – hvis vi ser noe fint eller vakkert, som for eksempel fargespillet i en solnedgang. Eller Aaaaa hvis noe ikke gikk så bra. Å uttale A gir en følelse av å åpne seg mot verden. Ansiktet åpner opp, og sansenes anelser blir synlige. I eurytmien sier vi at A har en Venus-kvalitet. Det kan også tolkes som noe kvinnelig eller mottagende.

SPRÅKETS MUSIKK

Vokaler som a – e – i – å – o er for eksempel lette å syng, derfor kalles personer som synger ofte voka-

lister. Noen ganger synger også n og ng og m, de er konsonanter som kan klinge. Det vanlige språket som vi snakker, har også en melodi, og melodien endrer seg med dialektene der vi bor. Setningsmelodien i Trøndelag er for eksempel helt annerledes enn i Nordland, selv om det ikke er så langt unna.

MÅ LÆRE DETTE DIKTET

Musikken i språket kan komme frem i gode dikt. Dem er det heldigvis mange av, men jeg har et yndlingsdikt som jeg lærte meg til Margit Engels 70-årsdag for mange år siden, for jeg synes det passet så godt til Camphill og det arbeidet som gjøres i landsbyene. Diktet er skrevet av Jens Bjørneboe og heter «De seirende». Alle som har gjort språkforming med meg opp igjennom årene, har måtte lære seg dette diktet.

DE SEIRENDE

Deres er hemmeligheten:
 Å gi.
 Gyllen gir jorden dem hveten
 tilbake, fordi:
 Allting skal gis dem mer enn de gav
 - skummet fra bølgen blir rav
 og gir seg tilbake til den-,
 alt gis igjen, rose og venn.
 Disse som gir,
 eier
 mer enn de har.
 Og tingene blir
 fler enn de var.
 Dette er seier!

Jens Bjørneboe (1920-1976)

Vakkert kveldslys Vallersundet. Foto: Dag Blakkisrud

Å tale - og å lytte

BETRAKTNINGER OM BAKGRUNNEN FOR KIROFONETIKK

AV REINHART GATZSCHE

Mennesket er et talende, et skapende vesen. De legemsdannende kreftene brukes ikke helt opp til en spesialisert kroppsutforming som hos dyrene, men et overskudd av formkrefter forblir ubrukt. Mennesket har en uavsluttet, ikke ferdig, uspesialisert gestalt. Dermed oppstår muligheten til skapende å forme seg selv i sin biografi.

MED VILJE TIL SPRÅK

Dette overskuddet kommer også til uttrykk i språkets gave. Barn fødes med viljen til språk, med en iboende språkdannende kraft. Denne viljen er liksom et frø og vekkes til live med morsmålet, som er en gave fra de sosiale omgivelsene. Åpenheten og en dyp evne til å lytte forvandles til en ny ferdighet: Evnen til å tale. Uendelig kompliserte og eksakte bevegelser er nødvendige for å frembringe språkklydene. Disse bevegelsene er ikke synlige i det ytre og må «læres» ubevisst, som et ekko på det som gjennom hørselen trenger inn i den ennå myke og mottakelige barneorganismen. Strupen, tungen, gommen lærer seg å skape språkklydene gjennom lytting.

Morsmålet er essensielt for sosialiseringen. Møtet mellom *Du* og *Jeg* bæres av språk, av det å lytte og det å tale. Men lyttingen er begynnelsen. Hvordan ser denne begynnelsen ut? Hva er utviklingen av øret?

DET HEMMELIGHETSFULLE ØRET

Den embryologiske utviklingen av øret er svært

komplisert.¹ Den begynner veldig tidlig i det samme området (ektoderm) som er utgangspunktet for dannelsen av luftveiene og spiseorganene (de organene som åpner seg mot verden for å opprettholde livet). Det skapes en vannfylt boble som vandrer sakte innover i embryoets voksende hode. Til slutt danner det det indre øret med en spiral og halvsirkelformede kanaler dypt inne i klippe-beinet, menneskets hardeste bein. De såkalte hørselsbeinene hammer, ambolt og stigbøyle oppstår fra en del av kjeven. Veien går fra utsiden til innsiden, fra livsoppholdende drift til ro, fra liv til stivnet mekanikk.

Øret er det mest mekaniserte sanseverktøyet vi har. Ørets utvikling avsluttes allerede etter 4,5 måneder, i midten av svangerskapet, og det er da ferdig i både form og størrelse, og vokser ikke videre.

Et lyttende barn.

.....
¹ Se: Johannes W. Rohen «Den mänskliga organismens morfologi» - Antroposofiska Bokforlaget

HØRSELSSANS OG BALANSESANS

Slik kan det ses: Impulsen til ørets utvikling kommer fra utsiden. Øret utvikler seg fra utsiden til innsiden. Det forvandles til et mekanisk apparat, dypt inne i det hardeste beinet. Dette bildet blir enda tydeligere når vi ser at klippe-beinet, som opprinnelig er fylt med levende benmarg (som de fleste knokler), på et visst tidspunkt i embryoets utvikling blir «overbefolket» av celler som spiser opp den blodskapende beinmargen. Slik oppstår luftfylte, døde hulrom som kan klinge. Livets kilde blir ødelagt, livet må gi plass. Et frirom skapes for å kunne oppleve lyd.

Hørselssans og balansesans forenes i øret. Begge disse innerste organene svømmer i samme væske, i samme hudboble. Balansesansen er knyttet til alle kroppens muskler gjennom nerver og styrer dermed vår ustabile tilværelse i rommet. Hørselen formidler den tidsmessige sekvensen av lyder.

Ser vi på lytting ut fra den sjelelige opplevelsen, så fornemmer vi: Dyp lytting krever at vi åpner et indre rom der de egne følelsene og ønskene tier, der det som lyttes til, får leve og utvikle seg. Det kreves dyp tillit til helhjertet lytting.

Akkurat som et metall må tas opp av jorden, rengjøres i ild og frigjøres fra kontakten med jorden for å kunne klinge, så må organet som kan formidle lyd, tas ut av området som er rettet mot livets selvpåholdelse. Vi blir forløst for å kunne lytte til klangen.

DR. ALFRED TOMATIS

Evnen til å høre har blitt konsentrert til øret i løpet av utviklingen. Opprinnelig var denne evnen fordelt over hele huden. Vi «lytter» med hele kroppen i begynnelsen av vår fysiske utvikling i livmorens vann.

Dette kunne den franske legen Dr. Alfred Tomatis (1920 – 2001) konstatere i sin terapeutiske praksis.² Det viste seg tydelig da han forsøkte å hjelpe en 4-årig jente som unnvek all kontakt. Hun reagerte ikke på tiltale og snakket ikke. En dag la han merke til at det var en reaksjon da han snakket engelsk med en som var på besøk. Han formodet da at moren

hadde snakket engelsk under svangerskapet (veldig uvanlig i Frankrike!). Det ble først fornektet av de forbausede foreldrene, men så kom det fram at moren hadde jobbet på et foretak der det bare ble snakket engelsk i de 3 første månedene av svangerskapet, altså før øret var kommet så langt i sin utvikling at det kunne «høre». Der fant Dr. Tomatis en port inn til barnets sjel og kunne hjelpe henne på veien inn i livet med sin spesielle terapi som tar utgangspunkt i lytte-evnen.

Dr. Tomatis, som var en nysgjerrig vitenskapsmann og nøye iakttakende, tok denne opplevelsen som utgangspunkt for sin videre forskning. Erfaringene førte ham til dybdestudier av ørets utvikling og oppgaver i forbindelse med egen legemlighet samt kommunikasjon med omverdenen. F.eks. kan vi peke på hans konstatering av uventede 'bivirkninger' som ble en følge av treningen på lytteevnen.

LYTTEOPPDRAGELSE

Dr. Tomatis skriver: «Den delen av det indre øret som kalles «balanseorgan» eller «vestibularapparat», har kontroll over hver muskel i kroppen. Hver muskel står i forbindelse med balanseorganets nerve gjennom ryggmargen. Denne igjen forener seg med hørselorganets nerve. Derfor sitter vår «kroppsfornemmelse» i øret: fordeling av spenninger i kroppen, krampe eller sløvhets, muskeltonus, holdning, motorikk og finmotorikk reguleres ved hjelp av øret som kontrollorgan.»

«Ved en 'lytteoppdragelse' påvirkes balanseorganet; noen ganger øyeblikkelig, men alltid etter kort tid. Spesielt er dette naturligvis synlig hos barn, da de ennå ikke har faste vaner. Slik kan f.eks. en dyslektiker, som til å begynne med sitter i den for dyslektikers typiske bøyde holdningen, allerede i de første ukene, synlig for hele familien, rette seg opp ...»

«Jeg vil gjøre oppmerksom på relasjonen mellom øret, stemmen og språket. Ved en forandring, nemlig utvidelsen av lytteevnen, endres automatisk stemmen i tilsvarende grad. Men den forandrede stemmen krever en forandret håndtering av munnen, tungen, åndedrettet, holdningen osv. Dette er mulig fordi kontrollorganet for stemmens klang forenes med kontrollorganet for all muskelaktivitet i øret.»

.....

² Se: Alfred A. Tomatis: *Der Klang des Lebens*, Rowolt Verlag 1987

Hvilken form må hendene stryke når M (til venstre) eller L (til høyre) skal skapes?

TERAPEUTISKE MULIGHETER

Med dette som utgangspunkt har vi en mulighet til å forstå kirofonetikken (fra gresk ≈ hånden klinger) terapeutiske muligheter.³

Til å begynne med ble kirofonetikken utviklet for å forsterke både språklydenes iakttagelse og viljen til å herme. Ved hver lyd vi uttaler må vi forandre og modifisere utåndingens rolige luftstrøm. Det skapes hinder som overvinnes på ulike sett, det skapes en arkitektur som kan klinge, det skapes trange passasjer så luften strømmer fortere og suser, – alt i en flygende hast. For det kreves en viljeaktivitet!

Lydenes luft-strømnings-former strykes i en lett massasjetrykning på huden, fortrinnsvis på ryggen. Formene som brukes for strykningen, finner vi gjennom å oppdage metamorfosen mellom taleorganene og hele menneskets legeme. Slik sanses lydene ikke bare med øret, men med hele kroppen, med følesansen, varmesansen, bevegelses-sansen, balansesansen ... Dette gir en forsterket fornemmelse av de ulike språklydenes kvalitet og egenart. Et ønske om å svare på denne opplevelsen vekkes. Viljen til selv å tale styrkes.

KIROFONETIKKENS OPPHAVSMANN

Dr. Alfred Baur (1925 – 2008), kirofonetikken opp-

havsmann, arbeidet som logoped i en praksis sammen med sin kone som var antroposofisk lege. Han utviklet sine grunnleggende tanker og ferdigheter om kirofonetikken gjennom et konkret møte med en gutt som ikke ville tale, men som kunne høre. Om dette tilfellet skriver Baur⁴: «Mens barnet med tilsynelatende passivitet gir seg hen til det som skjer, opplever det egentlig behandlingen med stor indre oppmerksomhet. Å tale er ingen helt klar og våken foreteelse. Det som kommer frem i bevisstheten når man taler, er det tankemessige innholdet. Selve det å tale foregår drømmende, og drømmende lærer barnet å tale. Ved behandlingen sviner den ytre verden bort for en tid. Strøkene gjentas rytmisk og hensetter barnet i en slags våken drømmetilstand som språkprosessen behøver for å kunne trenge inn i sjelen.»

Gutten elsket behandlingen, og han begynte etter en tid å bable og senere å tale. Siden kunne Dr. Baur hjelpe atskillige barn som av ulike årsaker ikke fant veien til språk. Men han oppdaget som Dr. Tomatis 'uventede bivirkninger'. Ikke alle barn kan komme frem til å tale av ulike grunner. «Allikevel er ikke behandlingen nytteløs, for språket er så omfattende at en umiddelbar kontakt med det, kan frambringe andre resultater. ... Men nettopp hos de mest hemmede barna, hos dem man på forhånd har ment at de aldri vil komme til å tale, har kirofonetikken vist seg å gi resultater på andre måter, slik at disse barn har kunnet få hjelp til å fullbyrde et skritt på sin utviklingsvei som menneske.»

«Områder der kirofonetikken nå benyttes, har utvidet seg ettersom antall studenter på utdanningskurs har økt, og flere spørsmål har kommet fra studentenes yrkesvirksomhet. Slik har det som opprinnelig var en språkstimulerende terapi, vokst seg inn på den medisinske legekunstens område. Vi har erfart at også her kan kirofonetikken være til hjelp. I samarbeid med en lege kan den gi et verdifullt supplement til den medisinske terapien. Den brukes på samme måte som helseørytmien, særlig der hvor denne vanskelig lar seg utføre.»

.....
3 Se: www.kirofonetikk.no

.....
4 Alfred Baur: *Ljudlära och Logosverkan*, Tidsforlaget Merkur 1997 (finnes også i norsk oversettelse)

Lydene som brukes i en konkret terapeutisk kontekst, velges på den ene siden ut fra lydenes fenomenologi, på den andre siden ut fra den medisinske, medisinsk-pedagogiske eller logopediske diagnosen.

HVORDAN OPPSTOD MENNESKESPRÅKET?

Gjennom Dr. Tomatis' forskning kan vi forstå at hele kroppen har en lytteevne som kan vekkes. Men for ham var det ikke aktuelt å bruke lydene i språket som terapi, han benyttet musikk, mest Mozart. Hvordan kan vi komme nærmere forståelsen av språklydenes terapeutiske virkning, som var Dr. Baur's anliggende?

Hvordan oppstod menneskespråket? Det er et spørsmål som lenge har beskjeftiget menneskeheten. Rudolf Steiner ga et svar ut fra sin åndsforskning⁵: Språk var til å begynne med en kommunikasjon med gester, gester som avbildet naturopplevelser og som hermet livsstrømmene i naturen. Gestene ble brukt til kommunikasjon mennesker imellom.

Å 'oversette' disse gestene til hørbare lyder var en bragd av fremstående kvinner som sang/talte til en skare lyttende mennesker. De lyttende menneskene falt derved i en slags transe og svarte etter hvert med sine egne stemmer. Konsonantene ble formet ut fra iakttagelsen av den ytre naturens livsprosesser. De hadde sterk virkning og kunne fremkalle samme opplevelse som selve naturopplevelsen. Vokalene uttrykte sjelens svar, sjelens inderlighet. Disse naturmektige lydene ble i løpet av kulturutviklingen mer og mer tatt i tjeneste som tankebærende kommunikasjons-tegn og mistet sin iboende kraft.

Slik kan vi se at eurytmien knytter an til språklyd-gestene, de liksom befri språklydene fra sitt fangenskap i intellektuell kommunikasjon. Kirofonetikken formidler språklydene – og dermed de i naturen virkende livskreftene – til hele menneskelegemet.

Her begynner veien og arbeidet med å gi språklydene tilbake sin opprinnelige verdighet.

HELENDE KREFTER

Disse antydningene viser hvordan også språklydene har del i den utviklingen menneskeheten må gå for

.....

5 Rudolf Steiner: *Aus der Akasha-Chronik*

at friheten skal bli mulig. Språket må først miste sin kraft, slik at det ikke kan være et redskap for frihetsberøvende viljes-manipulasjon mennesker imellom.

Med antroposofiens hjelp kan vi i frihet finne en ny vei og oppdage språklydenes iboende helende krefter. Rudolf Steiner karakteriserte denne veien fra tap til nyvinning i følgende dikt som skal avslutte denne skisserte tankegang:

Stjerner talte en gang til mennesker,
deres taushet ble verdensskjebne.
Å fornemme deres taushet
kan være jordmenneskets smerte.

Men i den tause stillhet modner
hva mennesker taler til stjerner.
Å fornemme deres tale
kan bli åndsmenneskets kraft.

Reinhart Gatzsche er ansvarlig for kirofonetik-utdanningen i Skandinavia og var tidligere gartner på Alm Østre.

HURUMSEMINARET 2024

19. – 20. oktober Sand gård, Holmsbu

Hvordan stå oppreist når det blåser fra alle kanter. Et seminar om å bygge identitet innenifra og utenifra. Fem samfunnsengasjerte foredragsholdere gir sine perspektiver på hvordan vi kan forstå en verden som beveger seg raskt og blir mer og mer kompleks. Se fullt program på www.dialogos.no/kalender

Voks hjelper biene til å vokse

AV ERIC BRINKHOF

De fleste av oss kjenner biene fra vi ser dem i hagen når de besøker en vakker blomst (eller var det en veps? Ah, samme det), eller fra da de fikk et bistikk (Au! – eller var det et vepsestikk?), eller når vi spiser en brødiskive med søt honning (mmm, ja det er vi enige om, det er biene som har laget den, selv om de fleste birøktere skriver på etiketten «produsert av Ola Normann»). Noen av oss har sikkert sett en bisverm, en stor klump med bier som henger i en busk, og som man holder en respektfull avstand til. Men hvem har spurt seg hva de egentlig holder på med?

De to viktigste spørsmålene i livet gjelder også biene: Hvem er du? Hva skal du?

Er vi så heldige å få titte i en bikube, ser vi mange tusen bier som kryper i alle retninger. Det virker nok så kaotisk, og det er vanskelig for oss å finne noen struktur i hva biene holder på med der og da. Og for å få mer innsikt så holder det ikke med en liten titt i bikuben. Vi trenger mer tid. Vi trenger mer oversikt.

I en tidligere artikkel «Om droner – mannfolk trenges også!» i Herba 2-2021, skrev jeg om arbeiderbiene, dronene (hanbier) og dronninga, og hvorfor vi ikke skal betrakte dem som enkeltindivider, men som en helhet. Som én organisme, hvor arbeiderbiene, dronene og dronninga skal betraktes som organer, slik som vi selv er en organisme med våre organer. Ingen av disse organene kan fungere utenfor kroppen, og omvendt, organismen kan ikke leve videre uten ett av de organene. Dette er en basistanke i biodynamisk birøkt.

Hva er det da som holder biene sammen? La oss se igjen på vår egen kropp. Hva holder oss sammen? Huden, sier du kanskje. Okay, men tenker vi den bort, så står det likevel en fantastisk samling av muskler og annet vev igjen. Og den holdes sammen ... av skjelettet. Uten skjelett flyter vi ut som en gelémasse som det blir umulig å holde form på.

Det samme skjer med biene: har vi en bisverm som henger som en stor klump i et tre, og skulle komme til å riste denne klumpen ned på bakken, så ville den flyte ut i alle retninger. Den har ikke noe skjelett. Så hvor finner vi bienes skjelett? Eller bedre sagt, hvor finner vi bi-organismens skjelett? Hva holder «bi-organene» sammen? Svaret er: bivoksen. Bienes vokskaker, eller vokstavler i de fleste tilfeller, er å betrakte som deres skjelett. Laget av biene selv etter deres egne ønsker og innsikt (som vi også selv bygger vårt skjelett som en del av vår kropp).

Ser vi på disse vokspplatene, så kan vi nesten ikke annet enn å bli stille av forundring: perfekte sekskantede celler tett i tett ved siden av hverandre, hver med en veggtykkelse på rundt 0,3 mm. Holder vi voksplassen mot lyset, ser vi enda mer perfektjon: midt i den ene cellen begynner tre andre celler på den andre siden.

Og la oss tenke videre: Det vi kan se nå, får biene til i bekmørket! Det er jo ingen lys inni en bikube. Men det er

Alle foto: Eric Brinkhof

mer: Mens temperaturen i en bikube er på rundt 35 grader, trenges det 39 grader for å produsere voks. Altså samler biene seg rundt de biene som skal svette voks og vifter såpass mye med vingene at temperaturen til «svettebiene» øker.

Ser vi mer nøye, oppdager vi at cellene ikke stikker rett ut. De står litt på skrå. I en vinkel på 13 grader for å være presis. Dette gir en sterkere konstruksjon, som også hjelper til at innholdet i cellene (egg, larver, honning, pollen) holdes bedre på plass. I tillegg kan vi se at ikke alle cellene er like. Noen er litt større, noen er mindre. Alt mellom 4,6 og 5,8 mm i diameter. Og vi oppdager til og med noen tavler med små hull, av en eller annen grunn plassert akkurat på utvalgte steder.

Cellestørrelse har mye å si når dronninga skal legge egg. Med albuene sine måler hun først størrelse på cellen, stikker deretter underlivet inn i cellen og legger et befruktet egg eller et ubefruktet egg. Hun kan velge. I de mindre cellene legger hun et befruktet egg, som da blir til en arbeiderbie. Mens i de større cellene legger hun et ubefruktet egg, som da blir til en drone.

Slik finnes det i bienes bosted, om det er et hult

tre eller en bikube, en fantastisk konstruksjon av flere voksplater eller vokstavler, som bifolket selv har bygget av eget kroppsmateriale, og på en måte som etter bienes innsikt passer best gitt de vilkår som finnes på det stedet de bor, og behovene som de har.

Så må biene ikke bare sørge for at det blir mat og yngel, men de må også skape de mest optimale omstendigheter i bikuben: riktig temperatur, riktig fuktighet, riktig ventilasjon. For å få det til, setter de opp voksplatene slik de gjør, litt tykkere der, litt tynnere et annet sted, et lite hull på den ene siden, ett eller to litt større hull et annet sted.

Men det er enda mer vi må se på. Som alle dyreslag så må også biene kunne kommunisere med hverandre. Mange av oss har vel hørt eller lest om biens dans. Den østerrikske etologen Karl von Frisch har forklart hvordan biene gjennom dans på voksplatene inne i bikuben forteller hverandre om nektarkilder og hvor de kan finnes: i hvilken retning i forhold til sola, hvor langt unna, og hvor mye det er å hente. Og når vi tenker en gang til på at det er mørkt i en bikube, så må vi spørre oss hvordan de andre biene da forstår dansen til en bie som har oppdaget en ny nektarkilde, og som prøver å formidle det. En ting er at de bruker

sine antenner og sine bein til å fysisk iaktta den dansende bien. Men minst like viktig er vibrasjonene av den dansende bien, som formidles via bivoksen, og som blir mottatt av de «lyttende» biene rundt henne.

Vi ser: voksplatene er skjelett, livmor, lagerplass (nektar/honning, pollen, vann), kommunikasjonsmiddel, ventilasjonsmiddel. Altså et organ, en del av bienes vesen, som er uhyre viktig, og hvor bifolket, dersom de får mulighet til det, kan gi uttrykk for sitt vesen ved å bestemme selv hvordan de skal bygge sine voksplater.

Og der er praksisen dessverre i 99,9% av tilfellene annerledes. Fordi noen kom en gang på tanken om å lage ferdige voksplater, med et gitt sekskantet mønster, hvor sekskanten er 5,3 mm i diameter. Det er slike plater du kan bruke til å rulle bivoksløs sammen med barna.

Disse såkalte byggevoksplatene setter birøkterne da fast som en midtvegg i en tom tavle og henger den inn i bikuben. Biene har som følge av dette ikke noe annet valg enn å bygge tavlene ut etter dette gitte mønsteret med cellene på 5,3 mm. Birøkterens mål er å forebygge at de lager dronebygg (droneceller trenger jo en større diameter enn 5,3 mm) og å sørge for at biene bygger tavlene helt ut, uten hull, uten «uregelmessigheter» og med bare arbeiderbieceller.

Argumentet som ofte blir brukt, er at vi må hjelpe biene, og at vi er moralsk forpliktet til å gi dem noe tilbake. Men stemmer dette? Brukes disse byggevoksplater for biene sin del, eller for birøkteren sin del? Sparer vi dem for mye arbeid da, ved å forsyne dem med disse byggevoksplatene? Bare minimalt. Studier viser at en tom naturlig bygget voksplate veier 10,3 gram/dm², at selve byggevoksplaten veier 9,3 gram/dm² og at en vokstavle bygget på en byggevoksplate veier 16,7 gram/dm². En byggevoksplate sparer altså kun 2,9 gram/dm².

Voksen som brukes til å lage disse platene (som birøkteren altså kjøper ferdiglaget), er noe helt fremmed for bifolket. Den kommer fra andre bier, og ofte fra andre land. Ja, i Norge importeres det bivoks til og med fra Australia! Dette fremmede materialet må biene hanskes med. De har ikke noe annet valg. Men det er ikke vanskelig å forstå hvilke vanskeligheter vi utsetter biene for: at vi bringer inn et fremmed materiale, at de ikke kan bygge opp voksplatene sine etter egen innsikt og tilpasset de vilkår som finnes der de bor, at de ikke kan avle frem droner i de mengder de selv mener det skal være, at det vanskeliggjør deres kommunikasjon siden midtveggen i vokstavlene er laget av et forholdsvis tykt og stivt, fremmed materiale. (Og la oss da for all del ikke snakke om at det i dag også finnes rammer av plast med samme sekskantede 5,3 mm mønster ...)

I biodynamisk birøkt brukes ikke slike byggevoksplater. Der får biene bygge sine voksplater helt etter egne ønsker. Når vi tar i betraktning at vi ser et bifolk som ett dyr, som én organisme, som ett vesen, kommer dette som en selvfølge utfra respekt for bienes integritet og for å la bifolket selv styre sin utvikling. Voks hjelper biene til å vokse.

Eric Brinkhof er biodynamisk birøkt og tidligere daglig leder i Biologisk-dynamisk Forening. Les om biodynamisk birøkt på www.solhagensbier.no.

DET BESTE FOR JORDA

Biodynamisk kretsløpsjordbruk er miljøarbeid i praksis.

En biodynamisk gård er en gård i balanse hvor styrking av livskraftene gir kvalitet og fremtid.

Bli medlem i Biodynamisk Forening!
Mer informasjon: biodynamisk.no

demeter

**biologisk
dynamisk
forening**

Hans Nielsen Hauge og Norges oppgave

AV SISSEL JENSETH

DEN FREMMENDE

Jeg så en fremmed i går.
Jeg satte mat på bordet,
helte drikke i begeret,
spilte musikk å lytte til.
Og i Treenighetens hellige navn
velsignet han meg og mitt hus,
mitt kveg og mine kjære.
Og lerka forkynte i sin sang:
Ofte, ofte, ofte
går Kristus forkledd
som en fremmed.
Irsk dikt, ukjent forfatter

Diktet «Den fremmede» dukket opp under arbeidet med boken «I sporene til Hans Nielsen Hauge». Da Hauge i en alder av 25 år mottok åndsåpenbaringen ute på jorden, oppstår ett åndsllys som han i løpet av åtte hektiske år vandrer land og strand rundt og formidler til dem som tar imot ham. Som en oppvigler vekker han folket til dåd, og de blir straks virksomme! Det er det mest underlige i fortellingen om Hauge, at menneskene straks reiser seg og blir med!

Vinteren 1798 dro Hauge via Hedemarken til Grundsetmartn i Elverum. Underveis holdt han oppbyggelse på Nyhus i Årnes. Datter i huset, Andrea Andersdatter Nyhus, skulle 17 år senere bli hans hustru. På Tangen ble Paul Vik vekket til tro. Det samme

gjaldt Kiel Mikkelsen på Nedre Røhne i Stange, Ole Simensen på Berg og Lars Olsen på Østre Hemstad. Alle ble ivrige gudsordforkynnere. Ole Christiansen fra Romedal, som ikke fikk møte Hauge, men så forvandlingen i menneskene rundt seg, bestemte seg da for å oppsøke Hauge, men han var reist videre til Bergen. Ole visste ikke hvor Bergen var, men han tok beina fatt og spurte seg fram hele veien over fjellet. Han skulle bli en av Hauges flittigste bokombærere.

RØD VILJESTRÅD

Som en rød viljestråd går Hauge gjennom landet, og mennesker han møter får livene snudd på hodet.

De flytter dit Hauge foreslår, starter virksomheter og gifter seg med hverandre – samtidig som trusselen om tukthus og fengsel henger over dem. Og rådene Hauge gir, viser seg å fungere, om det er å bygge ei mølle, etablere en papirfabrikk, overta et trykkeri, selge farsgården for å kjøpe et handelssted, starte gruvevirksomhet eller skille seg fra sin forlovede for å gifte seg med en som trengte en dyktig hustru. De fleste kom bedre ut av det, også det forlovede paret, som etter fem år fikk hverandre da hun ble enke og satt igjen med trykkeri, avis og handelsvirksomhet i Kristiansand.

Hauges intuitive evner gjaldt ikke bare vennene, men også det framtidige Norge. I 1800 tok han med seg 16 år gamle Christopher Grøndahl til København og satte ham i trykkerilære. 14 år senere kunne boktrykker Grøndahl bistå Riksforsamlingen på Eidsvoll med en moderne trykkpresse. Da landet samme år

trengte nye pengesedler etter at Danmark ble tvunget til å avstå Norge i Kielfreden, ble de nye statsbevisene trykt på kvalitetspapir fra papirmølla Hauge startet på Eiker. Hauge påkostet også farmasiutdannelsen for fattiggutten Peter Möller, som ble eier av Svaneapoteket og kjøpte Lilleborg for å starte såpekokeri, oljemølle og spinneri. I 1854 fremstilte Peter Möller medisintan, som nordmenn fortsatt drikker.

HAUGES ETIKK

Sigbjørn Ravnåsen, som i 2015 utga boken *Ånd og hånd Hans Nielsen Hauges etikk for liv og virke*, viser til fire etiske prinsipp som utkrystalliserer seg i forbindelse med Hauges etikk:

Tjenesteoppdraget: «Så er vårt arbeid og tjenestevillighet noe som skulle lyse.» Det må være samsvar mellom ord og handling. Begrepet å «lyse» er inspirert av Jesu ord fra Bergprekenen: «Slik skal

TERRORISTEN SOM INGEN VILLE TRO

Den kan leses som en underholdende spenningsbok, men også som en samtidshistorie

Den handler blant annet om:
Ensomhet og utenforskap
Motsetninger i Koranen
Livet etter døden
Fotball og flyktninger
Konsekvenser av økonomisk konkurranse
Alternativ til fengselsstraff

Restopplaget av Terroristen som ingen ville tro av Arne Øgaard selges nå for kr 200, per bok. Boken kan kun kjøpes i Antropos bokhandel, Josefines gate 12 i Oslo, www.antropos.no

også deres lys skinne for menneskene. Så de kan se de gode gjerningene dere gjør, og prise deres Far i himmelen.» (Matt 5,16). **Brorskapstanken:** «Ikke fordre for meget eller legge flere byrder på, enn ens medbroder formår at bære.» Utsagnet skrev Hauge under fengselsoppholdet. Å bli vist omsorg, er i mange tilfeller grunnleggende for enkeltindividets innsats, trivsel og utvikling. Mennesker er ulikt utrustet. Av den grunn kan ikke alle behandles likt og kan derfor heller ikke bli tillagt samme ansvar. Byrder og oppgaver må tilpasses den enkeltes forutsetninger.

Forvaltertanken: «Vi kan bruke og ha verdens gods som gode husholdere å regjere over.» Tanken om den enkeltes forvalteransvar har Hauge fra bibelen. Mennesket er Guds husholder på jord. En god husholder skal «ågre med sitt pund». Man skal forvalte sine evner, sin eiendom og sin kapital på en måte som gir avkastning og som fører til en positiv utvikling både for den enkelte og for fellesskapet. **Likeverdstanden:** «Gud anseer ikke personer, men den, som gjør rett og rettferdighet», skriver Hauge i *De Eenfoldiges Lære og Afmægtiges Styrke*. I dette ligger det at mennesket har samme verd overfor Gud uansett stand og stilling, alder eller kjønn. I det såkalte Hitrabrevet, som Hauge skrev i 1802, gir han åndelig lederansvar til navngitte personer, både menn og kvinner.

USELVISKHETENS KULTUR

Slik sett var Hans Nielsen Hauge en forløper for den sosiale grunnloven og tregreningstanken som Rudolf Steiner skulle bringe frem vel 100 år senere.

Da Peter Selg var i Norge i 2006 og snakket om Rudolf Steiner og *Det femte evangelium*, henviste han til noe Rudolf Steiner sa i et foredrag i Zürich midt under første verdenskrig: «Umåtelig meget ville være vunnet dersom uselvisheten ville gripe mer om seg i verden, slik at de som lever i ettertid kunne ta etter dem som er døde og virkelig forsøke å opprettholde evolusjonens kontinuitet på en bevisst måte. Enten det er et slektskap som er helt og holdent selvvalgt eller et slektskap som karma har bragt på annen måte, så vil det å slutte seg til dem som bestreber seg på å sende oss strålene fra sitt virke i den åndelige verden, være uhyre betydningsfullt når vi lever bevisst i det.»

Rudolf Steiner fordyppet seg i Goethe – og lot ham fremstå som virksom årtier etter sin død. I Zürich sa Rudolf Steiner: «Bestreb dere derfor på å gjøre det samme – ta etter dem som, jordisk døde, søker å utfolde sin virksomhet fra den åndelige verden. Dette lykkes ved at man vender seg mot deres livsverk – man blir åpen for den hjelp som da kommer.» Rudolf Steiner betegnet det som et aspekt ved uselvishetens kultur.

SMÅ BIOGRAFISKE FORTELLINGER

Ble jeg selv vekket av Hauge? Kanskje. For tanken slo plutselig ned i meg da jeg oppdaget at det var 250 år siden Hauges fødsel. En slik begivenhet kunne ikke gå upåaktet hen. Og da idéen om å lage turer i sporene til Hans Nielsen Hauge først hadde festet seg, oppsto et indre driv, og jeg fikk krefter til å reise rundt og la meg begeistre av de mange menneskeskjebnene som oppsto rundt Hauge og haugianerne. En av disse var faren til komponist Fartein Valen. Han var odelsgutt i Valevåg og fikk kallet til å bli misjonær. Arne Valen startet på Misjonsskolen som haugianere og herrnhutere hadde etablert i Stavanger i 1843. Der ble han forlovet med Dorthea fra Osen, som arbeidet på Josephines Stiftelse i Stavanger, landets første barnehjem, grunnlagt av haugianeren John Haugvaldstad. Arne og Dorthea Valen reiste ut som misjonærer til Madagaskar, der Fartein Valen trådte sine barnesko til han ble 8 år.

Slik fylles boken med små biografiske fortellinger om mange av menneskene som forbant seg med Hauge og bevegelsen på 1700-1800-tallet. Flere satte solide spor etter seg. Håpet er at dette åndslyset fortsatt skinner over landet.

Les mer om boken på www.haugespor.no.

Ridderne av det runde bord

- DEN ANTROPOSOFISKE IMPULS VI SAMLES RUNDT

AV KRISTINE HØILAND

Legenden om kong Arthur og ridderne av det runde bord har blitt fortalt med mange forståelsesbriller siden den oppsto en gang på 400-tallet. Det er en spennende fortelling om alt som skjer i forbindelse med det magiske runde bord som kong Arthur fikk i medgift for dronning Gunniver. Bordet hadde den gamle magiker Merlin fått laget en gang i en ukjent fortid. Rundt dette bordet samlet 150 riddere seg, og stolens bakside lyste opp med deres navn når deres tid var kommet for å tre inn i ridderkretsen. Og vi hører om deres reiser på oppdrag for å redde jomfruer og landområder fra fiender, om deres søken etter den hellige Gral, og hvordan de stadig vender tilbake til ridderborgen og det runde bord for å samle krefter til videre dåd.

Rudolf Steiner beskriver i foredragene «Die Mysterien des Morgenlandes und des Christentums» dette som et bilde på vår tids innvielse, som avløser de gamle mysterieinnvielsene. Det er fortellingen om de tolv som står rundt den 13. Vi kjenner bildet igjen fra Bibelen, med Kristus og de tolv disipler. For det er tolv riddere som er de mest fremtredende, som de tolv stjerneegnene på himmelen. De øvrige er som stjernemylderet rundt. Og de tolv forholder seg til sentrum av kretsen, til solen og månen, representert ved kong Arthur og dronning Gunniver.

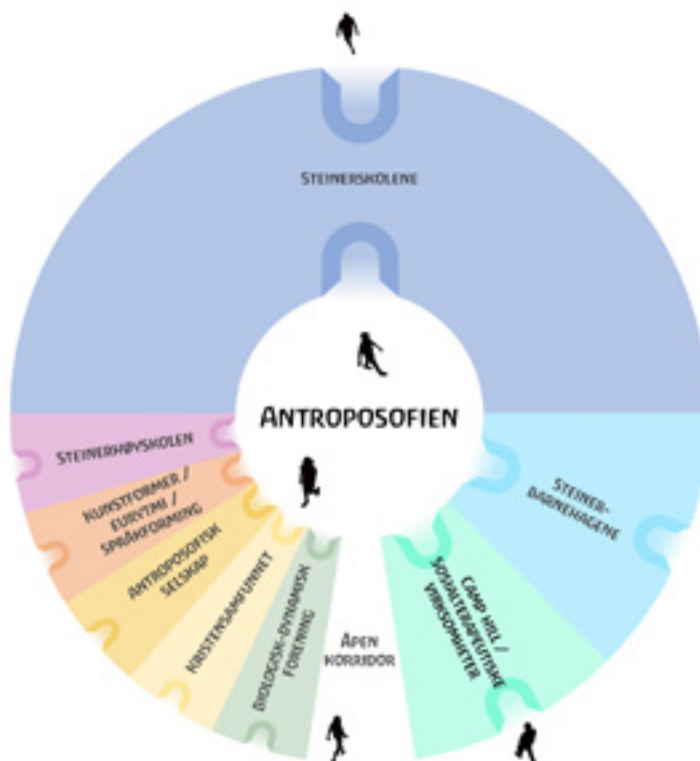
Vi kan se på oss selv og vårt jeg som dette sentrumet, og våre sanser og personlige egenskaper er ridderne vi sender ut i verden for å gi oss livserfaring og utviklingsmuligheter.

Men vi kan også se dette i et større bilde. Kan den antroposofiske impuls være det runde bordet vi samles rundt, og antroposofien det sentrum vi forholder oss til og som gir oss næring for vårt virke? Da lyste vårt navn på en stol en gang, og vi fant oss til rette rundt bordet med et pedagogisk oppdrag, et jordbruksoppdrag, et religiøst oppdrag, et kunstnerisk oppdrag, eller noe annet som trakk oss hen mot antroposofien. Så drar vi ut i verden med dette oppdraget, og vender tilbake til den antroposofiske impuls for å styrke oss underveis. Også det sosiale fellesskapet rundt bordet gir kraft til å fortsette vårt virke.

Det finnes også andre fellesskap med denne kvaliteten, med andre inspirasjonskilder som sentrum. Kristensamfunnet er for eksempel medlem av Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn (STL), hvor organisasjoner som forholder seg til dette temaet samles. Der møtes vi med andre som har et livssynsmessig oppdrag. Vi opplever felles forståelse, men også ulikheter. Det gir oss toleranse og kunnskap.

Kong Arthur erfarte at noen riddere ikke kom tilbake, og at nye kom til. Den opprinnelige impuls levde lenge sterkt i ridderne, men nye riddere delte ikke samme erfaringsgrunnlag. Arthur selv begikk en ungdomssynd ved å få barn med sin halvsøster, og denne sønnen, Mordred, blir tatt opp i ridderlaget og blir en forræder, en slange i paradiset, en Judasskikkelse.

Historien endte dramatisk med polarisering, kamp og undergang, men også med en framtidrettet inderliggjøring hos de som ble tilbake. De samlet seg til slutt i et nytt åndelig munkefellesskap. Kanskje kan vi kalle dette det nye runde bord, med mennes-

Modell:
Kristine Høiland, 2023

ker som gjennom indre kamp og utvikling var blitt konger og prester i eget liv, og søkte sammen i frihet og broderkjærlighet.

Alle organisasjoner som ble dannet på basis av antroposofien er 100 år. Gamle bærere av impulsen er borte, og nye er kommet til i et samfunn som også har endret seg siden den gang. Og vi forsøker alle, på hvert vårt vis, å finne ut av hvordan vi kan bære vårt oppdrag videre under nye betingelser.

Steinerskolene og -barnehagene, samt de sosialterapeutiske virksomhetene, er våre største ambassadører i dag, med den største kontaktflaten ut mot det øvrige samfunnet og innad med foreldre og pedagoger. Vi andre har en mindre kontaktflate (se figuren). Men vi er alle viktige og nødvendige deler av helheten. Antroposofien er vår felles kraftkilde, som vi forstår og forholder oss til individuelt. Noen forholder seg til den antroposofiske impuls helt nære kjernen, og studerer, diskuterer og fordyper sig. Andre lar seg begeistre eller berøre av det konkre-

te virket, og går ikke i dybden. Vi er menneskelig like mangfoldige som samfunnet rundt oss. Mange kommer i kontakt med den antroposofiske impuls gjennom konkrete møter med mennesker eller organisasjoner, som foreldre til barn i skole og barnehage. Andre finner fram til den gjennom egen indre søken, den åpne korridoren i figuren. Har man hatt et godt første møte, vil mange finne veien videre til andre deler av sirkelen. Slik er vi ambassadører for hverandre også, i tillegg til å representere den antroposofiske impuls utad.

Måtte dørene stå åpne hos oss alle, ut til samfunnet og mellom oss. Måtte det finnes stoler rundt vårt felles bord hvor nye navn lyser opp, og hvor nye mennesker begynner sin ridderferd. Og måtte det nye fellesskapet bæres av frihet og broderkjærlighet, hvor vi anerkjenner, støtter og respekterer hverandres oppdrag.

*Kristine Høiland er prest i Mikaelkirken,
Kristensamfunnet i Oslo*

Returadresse: Dialogos, Oscars gt 10, 0352 Oslo

